

magyar

műhely

195

TARTALOM

Láng Eszter versei	1	G. Komoróczy Emőke: Az Ekszpanzió-mozgalom. 1 rész	34
Mohai Szilvia: A szarvasbogár	4	Kulcsár Balázs: „...felejtse el, hogy mit kell elérni az életben”. Interjú Sarkantyú Illéssel	45
Mohai Szilvia: Ha még egyszer becsapódik az ajtó	7	Wehner Tibor: Szoborigazító (Prutkay-műértelmezési kísérletek, 2. fogalmazvány)	53
Tar Károly: Kicsit kavart kevert, avagy szonáta sípra, dobra, nádi hegedűre és szájharmonikára	10	MMG	
Janáky Marianna: többjelentésű szerelem	16	Pető Hunor: SZABAD MŰVÉSZET! SZABAD megnyitni a kiállítást?	
Stankovics Marianna versei	20	A MAMŰvésztelep kiállítása	55
Korda Zsuzsa, Hajnal Éva, Fehér Kinga, Vezsenyi Ildikó és Bali Anikó versei	23	■	
Rőczey György szövegintervenciói	27	Munkatársaink	58
Fazekas Zoltán: Reggeli ima, Acireale, Pennisi (Szicília)	32		

Megjelenik a Nemzeti Kulturális Alap, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Nemzeti Együttműködési Alap, a Miniszterelnökség, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., a FENYŐ-KHT KFT. és a Manhattan Akadémia támogatásával.

LÁNG ÉSZTER versei

Szántele kóvi Torok Sándornak

Szántele kóvi intu di fáme
Metrika rábe de finte tinu
Mondulu tévi ráki számáre
Meringu tinébre fidelszo morú
Rendi virági lexi szugáre
Késze ferna de bóre szolu
Péteri máre szitáre furoni
Megintosze táre délábo szoru
Mente fione mente beguto
Mente mehora e mente perí
Póto mikora kiszera tiféne
Mekudo morári Te fáro feki
Petroszi tébe petroszi hábá
Petroszi nelki nemelki toni
Mátri kuáti fi pátike tále
Mehotiku limpe de krátikoszi
Szantele kóvi intu di fáme
Metrika rábe de finte tinu
Mondulu tévi ráki számáre
Meringu tinébre fi delszo morú

2006. március 19.

Vokalizáció

Bálibá libáli
illilá milábi
bálábá lilibá
bilábi lillilá
lábili lábábá
illili málibá

Lullikulá milibi
hálibálá láli
bobolulu bimilá
lobeláli máli

Poromili perebe
holipálá pulu
miporilá rilipá
porolomu bulu

Lipáli málá
tunilátá poto
pátílátu mipi
mitulitá lotó

Pantelokosz

(T.S.-nek)

Pantelokosz hétkalász
Vetikuno pékisz
máteliton vekitábisz
paterutosz tékisz

zorelo mádesz
kurupegosz vátesz
mitugiresz tukulesz
fino szite pátesz

zorelo mátosz
fino minden mákosz
majda miko szuto getek
viszak nekod ákosz

2006 Sándor napján

MOHAI SZILVIA

A szarvasbogár

Épp „az elmúlt öt év minden egyes pillanata hazugság volt” című, körülbelül nyolcvanötödik fejezetnél tartottunk az egyre emeltebb hangú vitában, amikor egy semmihez sem hasonlítható hanghatás kíséretében berepült a szobába az a hatalmas bogár a ragyogóan fekete szárnyaival. Emlékszem, pont a nappali közepén álltam, és hevesen gesztikulálva csapkodtam a levegőt a kezemmel, hogy „a minden egyes pillanat” kifejezésnek még nagyobb hangsúlyt adhassak – és ekkor az a dög majdnem nekirepült a fejemnek. Felsikoltottam, ösztönösen elhajoltam előle, majd riadtan a kanapén ülő férjemre tekintve némán tudakoltam tőle, ez mégis mi a búbánat volt. Ő is elhallgatott.

Közös csendünket pár pillanattal később a teljes erejéből a falnak száguldó szarvasbogár koppanása törte meg, majd a fénylő fekete test a padlónak vágódott. Vagy fél percig vergődött a hátán, égnek meredő lábakkal, aztán abba hagyta. Rövid döbbenet után odaléptem az íróasztalhoz, megfogtam egy ceruzát, lassan, óvatosan megközelítettem a becsapódás helyszínét, majd a grafithegy segítségével a hasára fordítottam a bogarat. Továbbra sem mozdult meg. Úgy tűnt, a frontális ütközés eredményeképpen halálos belső sérüléseket szenvedett, és még a mentők helyszínre érkezése előtt elhunyt. A segítség valójában persze úton sem volt, hiszen még ha lehetne is mentőt hívni egy közlekedési baleset áldozatául esett szarvasbogárhoz, mi abban a pillanatban biztosan nem ezt tettük volna, mivel túlságosan is el voltunk foglalva azon megcáfolhatatlan érvek felsorakoztatásával, hogy a másik mikor és miért nem volt elég jó, hányszor és miben nem volt igaza, illetve miért ő a hibás az összes rossz dologért, amely a pleisztocén kor óta a bolygón történt.

A fenti vádpont, miszerint „az elmúlt öt év minden egyes pillanata hazugság volt” közvetlenül azután hagyta el a szám, miután a fejemhez vágta, hogy ő egy ilyen nő mellett képtelen önmaga lenni, és hogy elege van ebből az egészből, nem bírja tovább. Halálos ágyán vergődő szövetségünk minden egyes pillanata lepergett a szemem előtt. Vagyis hát azért mégsem az összes, mert öt év után erre nyilván még a legsűrűbben

barázdált agynak sincs kapacitása, szóval inkább csupán egyfajta „best of-ot” vetített le a belső mozigépész, de ez is megtette a hatását. Megköszörültem a torkom, hogy felkészítem a hangszálaimat a következő menetre, majd folytattam az üvöltést, a szomszédok legnagyobb örömére. Hogy ezek szerint az első randevúnkon meg az esküvőnkön meg a tavalyi születésnapomon meg azon a bizonyos pénteken, amikor munka után meglepetésképp eléem jött, és elvitt a kedvenc helyemre, ahol annyit beszélgettünk és nevetgeltünk összebújva, mint addig talán még sohasem, akkor sem volt önmaga. Tehát az egyik legszebb esténk sem volt más, mint színjáték, valódi énjének kényszerű parkolópályára állítása, tömény hazugság, illúzió. Azt hiszem, azt üvöltötte vissza, hogy ő egyáltalán nem ezt mondta, én meg, hogy de igenis ezt, ám erre azért nem esküdnék meg, mert ugye épp akkor lépett színre a jelenet harmadik szereplője, a már említett szarvasbogár, aki utánozhatatlan antréja után, a világ legrovidebb epizódszerepe díjat elnyerve be is fejezte földi pályafutását.

Közelebb hajoltam a tetemhez. Gyönyörű egy állat volt. Vagy tíz centi hosszú, hatalmas agancsokkal. Fénylő páncéljának tükréből egy elgyötört, dühös tekintet meredt rám. Ahogyan döbbenet bámultam vissza arra az ismeretlen nőre, hirtelen üresség töltött el. Úgy éreztem, teljesen kipakoltak, és nem maradt már bennem semmi, amit kiüvölthetnék magamból. A váratlan bogárhálal tragédiája elárasztotta a szobát, és kisöpört belőle minden összegyűlt indulatot.

- Ennek vége - szólaltam meg végül, majd a kanapé felé pillantottam. Láttam a férjem arcán, hogy ezúttal kivételesen igazat ad nekem.

Valahogy olyan meleg lett. Éreztem, hogy minden porcikám izzad. Felálltam, kísértálm az erkélyre, és a korlátra támaszkodtam. A hűvös esti szélbe burkolózva bámultam a város távoli fényeit. Amikor pár perc múlva lenéztem a vasrudat markoló kezemre, egy-egy az enyémnél másfélszer nagyobb kézfej bukkant fel mellette. Éreztem a teste melegét a hátamon. A tarkómnak támasztotta a homlokát, és így álltunk csendben, ki tudja meddig.

Egyszer csak ismét meghallottam azt az immár ismerős, semmihez sem hasonlítható hangot. A padló felől jött. Letekintve alig hittem a szememnek, és már majdnem kibukott belőlem, hogy mégis hányan vannak ezek, minek járnak épp ide meghalni, mikor lettünk mi erdő vagy bogártemető vagy isten tudja mi, amikor a nyitott ajtón keresztül bepillantottam a szobába, és a becsapódás helyszínét üresen találtam. A holttest eltűnt.

Hátrakaptam a fejem és felkacagtam.

- Hát él!

Aztán leguggoltam, kinyújtottam a mutatóujjam, és hagytam, hogy kapálózó lábaival belesimipaszzkodhasson, majd átmásszon a tenyerembe. Alig fért el benne. Most mondanám, hogy hálás tekintettel nézett rám, de igazából fogalmam sincs, hol van a szeme egy szarvasbogárnak.

- Csak színlelt - hallatszott a hátam mögül.

Elmosolyodtam. A csillogó hátú bogarat nézegetve arra gondoltam legszívesebben megtartanám. Az a zúgó hangja mondjuk elég félelmetes, de olyan szép. Viszont ha bezárnám a szobába, akkor biztosan állandóan nekimenne a falnak, és minden nap meghalna, újra meg újra, egészen addig, amíg egyszer már ehhez sem maradna elég ereje.

Így végül kinyújtottam a kezem a korláton, és hagytam, hogy a kis tetszhalott elhagyhassa azt a világot, ahova igazából sohasem tartozott, bármennyire is szeretett volna.

MOHAI SZILVIA

Ha még egyszer becsapódik az ajtó

- Nincs több kenyér - közölte a nyitott konyhaszekrény előtt állva, félig felöltözve, bal kezével a pultra támaszkodva. A szekrény ajtaja halkan megnyikordult.

Megállt a kezemben a villa. Háttal ültem neki, a szokásos helyemen az asztalnál, ráadásul ő meg ugye háttal állt, de szinte így is láttam az arcán azt a kitoráni készülő dühöt, amely rendre megjelent, mindannyiszor valami nem egészen úgy történt, ahogyan szeretete volna. Például kevesebb bónuszt osztottak neki a karácsonyi céges bulin, elromlott a fűtés, megégette a kezét, fél órát késett a pizzafutár, valaki bevágott elé az úton... Vagy épp nem volt itthon több kenyér.

Csak ültem ott, az utolsó előtti adag rántottával a villám hegyén, és a tányérom mellett fekvő, némileg megcsócsált fél karéjra pislantottam. Megszólalni azonban egyelőre nem akartam. Olyan ez, mint amikor a buszon ülsz, és az a megállóhoz közelítve fékezni kezd. A has- és a combizmod feltételes reflexként már előre felkészül, és enyhén megfeszülve várja, hogy abban a pillanatban, amikor a busz megáll, a test saját tehetetlensége nyomán tovább zuhanjon az úti cél irányába. Avagy amikor egy nagy eséllyel élete utolsó sprintjére készülő nyúl kőszoborrá merevedve figyel, őmellette dönt-e végül a bokor mögül leső farkas.

De már vagy öt másodperc is eltelt, és a konyhaszekrény ajtaja mégsem csapódott neki ingerülten a fakeretnek, nem hullott le egy apró darabnyi vakolat a mosogató mögötti falról, hogy aztán munkába induláskor ismét csak a szintén éppen akkor induló szomszéd rosszálló pillantása fogadjon, hogy a gyerekének megint idő előtt kellett felébrednie, megint nem aludta ki magát, megint nyugós lesz az óvodában, és az óvónő megint panaszkodni fog.

Rettentően furcsa volt az egész. Nem tudtam mit kezdeni a helyzettel. Enyhén elfordítottam a fejem, hogy hátra pillantsak. Talán nincs is ott, és az előbbi mondat mindössze a képzeletem szüleménye volt. Azon kezdtem el töprengeni, nem ma hajnalban utazott-e üzleti útra Zürichbe, hiszen mesélte, hogy menni fog, de néhány másodperc múlva rájöttem, hogy ez a múlt hónapban történt. Vagy talán tavaly ősszel.

Legszívesebben azt feleltem volna neki, „Kérlek, csapd már be végre azt az ajtót”, de végül mást mondtam.

- Megeheted az enyémet.

Kicsit rizikós válasz volt, tudom. Hiszen egyrészt már beleettem – mondjuk főleg törtem, de az egyik falat nagyon nem akart kiszakadni a helyéről, így a küzdelmet megunva végül kiharaptam, és a fogam nyomán egy kis sárga rántottamaradvány csúfította el a csontszínű kenyérbelet –, másrészt pedig akár könyöradományként is értékelhette volna az ajánlatomat. Utóbbi kockázatot elhárítandó gyorsan hozzátettem:

- Én már úgysis végeztem a rántottáival.

Szinte el sem hittem, de működött. A konyhaszekrény ajtaja standard hanghatás kíséretében becsukódott – az alig hallható koppanás hallatán végigfutott bennem valami; ugyanaz, mint a múltkor a Zeneakadémián, amikor a szólista belekezdett Beethoven G-dúr zongoraversenyének andalító főtémájába.

Együttal észrevétlenül kutatni kezdtem a szék támláján lógó táskámban a határidőnaplóm után, hogy feljegyezsem a kenyérvásárlást az aznapi munka utáni teendőim közé. Némileg félve nyitottam ki; mi lesz, ha megtalálom e tevékenységet a tegnapi listán, és kiderül, hogy az egész az én hibám volt. Mint a múltkor, amikor brassóit kért vacsorára, én meg elfelejtettem szalonnát venni hozzá. Szalonnát! Brassói: szakácskönyv hatéveseknek, másfeledik oldal. Nem is értem magam. Már mint nem azt akarom mondani, hogy aznap jogosan büntetett némaságával egész este, mert a pörkölt, amelyet a brassói helyett csináltam, szerintem egészen finom lett, csak azt, hogy talán tényleg kellene kezdenem valamit a feledékenységgemmel. Gyógyszert nyilván nem akarok szedni rá, hiszen ahhoz a negyvenen innen azért még fiatal vagyok.

Majd megkérdem az irodában a kedvenc kolléganőmtől, nem tud-e erre valamit. Ugyanis az ő fejében az ismeretek egészen elképesztő tárháza lakozik onnantól kezdve, hogyan lehet kiszedni a hatvan százalék pamut, negyven százalék poliészter ruhákból a reszeltmáj plusz sültkrumpli foltokat, egészen odáig, hogy a mobiltelefon kijelzőjének hányadik apró karca utal kétséget kizáróan arra, hogy azt már bizony cserélni kell. Állandóan küldözgeti is nekem ezeket a cikkeket, amit végül is nem bánok, mert a legtöbbje tényleg hasznos; persze munkaidőben nyilván nem ildomos ilyesmikkel foglalkozni. Mondjuk mostanában elég random dolgokat is küld, például, hogy hogyan riasszuk el a galambokat az erkélyről (mert hogy nálunk nincs is erkély, amit ő is tud, hiszen párszor már átjött vacsorára); meg ilyen családi témájú pszichológiai cikkeket, hogy honnan tudhatjuk, hogy megfelelően fegyelmezzük-e a gyerekeinket (lásd erkély), meg hogy mi a tíz vagy nyolc vagy hány egyértelmű jele annak, hogy bántalmazó kapcsolatban élünk (ugyancsak erkély).

Szóval hátha tud ajánlani valami gyógyteát vagy ilyesmit feledékenység ellen. Hiszen nehogy már az a szerencsétlen konyhaszekrény igya meg a levét az egésznek, amikor semmiről sem tehet. Amúgy is ő a kedvenc bútordarabom. Amikor a lakást

vettük, emlékszem, teljesen beleszerettem; ez volt a konyha, sőt, szinte az egész lakás legszebb része azokkal a gyönyörű, cseresznyeszínűre pácolt ajtóival meg a helyes kis kagyló formájú, antikolt rézfogantyúival. Amikor megláttam, egyből az jutott eszembe, hogy mostantól őt akarom látni minden egyes reggel, amikor belépek a konyhába. Máig imádom; akárhányszor ránézek, eszembe jut az a nap, és elmosolyodom. Az évek során persze kissé megkopott már a lakkozása, illetve némelyik fogantyú is lötyög, de még így is nagyon szép. Kár lenne érte. Szóval ezentúl jobban figyelek majd rá, hogy mindig legyen itthon kenyér, nehogy a végén még egy nap leszakadjon az az ajtó, és tönkremenjen valami, ami ennyire csodálatos.

TAR KÁROLY

Kicsit kavart kevert

avagy szonáta sípra, dobra, nádi hegedűre és szájharmonikára

I. TÉTEL TÁRSÍTÁSOK

Kerékben a forgás. Lépésben az út. Gondolatban a cél. Felejtésben a nyugalom. Időben az elmúlás. Tettben az akarat. Szemedben a szép. Istenben a végtelen. Úrban a világ. Kicsinyben a nagy. Mikroban a makró. Mozdulatban a vágy. Lélekben az erő. Anyagban az élet. Fagyban a vihar. Fában a mag. Karban az ölelés. Halálban a megnyugvás. Hadban a dicsőség. Jelenben a múlt. Emlékezetben a jövő. Hegedűben a csend. Mészben az agyér. Anyatejben az apaság. Felejtésben a tudás. Összekötözöttségben a nyugalom. Teendőinkben az univerzum. Ügyes-bajos dolgainkban a világmegváltás. Heverésben a hetykeség. Leskelődésben a kitartás. Bűn-tudatban a tudatlanság. Átvett lábban a titok. Patkóban a lóláb. Értelemben a pincsikutya. Melltartóban a lapály. Dézsában a fejőstehén. Tejben a szívárvány. Esztelenségben a mezítelenség. Bankban az árverés. Hófehérkében a nagymamaság. Hitben a másság. Étkezésben a terítetlenség. Torokban az elvek. Vízcsobogásban a jégkocka. Atombombában a hab-torta. Ákombákomban a gyorsolvasás. Kamaszkorban a céltudat. Bachban a ráadás. Képzletben a tompaság. Közönyben a hitbuzgóság. Homokban a perc. Halikrában a farkcsóválás. Nagydobban a büntetés. Fuldoklásban a nyugodt lélegzet. Pávában a vármegyeháza. Aranyesőben szürkeség. Félhomályban csillogás. Lealjasodásban a mellveregetés. Kimúlásban az elmerevedés. Merevedésben az önzés. Karban a váll. Fülben a fej. Szokásban az otthon. Forró kásában a kerülgetés. Kerülgetésben a macska. Tigrisben az öleb. Cigaretában a szívás. Gyűrődésben a bársony. Díványpárnában a nyögés. Bóklászásban az unalom. Tétovázásban az akarnokság. Faragásban a fájdalom. Vakolatban a szemérem. Höemberben a pilinkélés. Koromban a szállingózás. Gyűlöletben a bábáskodás. Formában a bontás. Lábban a ficam. Karmolásban a simogatás. Betört ablakban a csörömpölés. Felháborodásban a tízig számolás. Szabadidőben terhesség. Púpban a csontgyengeség. Kocsmában a józanság. Madárfüttyben a hajnal. Tavaszban a remény. Rügyben a titok. Csillagban a fekete lyuk. Anyaméhben

a gyönyör. Cipőben a fáradtság. Kézfogásban a ragály. Simulásban a kígyómozdulat. Szerelmes pillantásban jéghegy. Tengerben a szomjúság. Iskolában a butulás. Csügedésben a kitarítás. Hajszálban a gerenda. Csókban a csattanás. Csatornában a szárazság. Sétában a tétováság. Valamiben a semmi. Várakozásban a jelen. Majomban a szeretet. Emberben a por. Porban világegyetem. Szónoklatban a lélegzetvétel. Tévedhetetlenségben az árnyék. Házibuliban a házirend. Fojtogatásban a szótlanság. Guánóban illatfelhő. Meggyőződésben a tétovázás. Tagadásban az önámítás. Igenekben tühegy. Gótikában az éktelenség. Főkönyvben a mellébeszélés. Zsirhegyben a vitamin. Átutazásban az állandóság. Faggatásban a néma tekintet. Tócsában a gyülekezés. Feltűnésben a viszketegség. Sárban az aszfaltillat. Fagylaltban a melegség. Kérdőjelben a véges pont. Cipőfűzőben a szorultság. Görbületben az aljasság. Kérdésben a töprengés. Használatban a hulladék. Újdonságban az ócska. Keserűségben a bűnbak. Nyálban a megvetés. Békességben az áldás. Keresésben a beosztás. A fentben a lentebb. Vetett ágyban álomtalanság. Zuhanásban a lebegés. Fejtörésben az üresfejűség. Lépcsőfokban az egyenlőség. Szoborcsoportban az önarckép. Hasonmásban a különbözőség. Kezdetben a hagyomány. Létben a jog. Gyerekjátékban a komolykodás. Kivégzőosztagnak az egyénieskedés. Divatszalonban a rendtelenség. Csibehúsban a tyúk íze. Hajszálban a görbület. Ragban a szó. Regényben a mesehiány. Cukorban a répalevél. Édes pofában a pofára esés. Patyolatban szurtos fény. Köröm feketében az igazság. Körömnovellában a tájleírás. Márványmellen málnabimbó. Ringásban a csipő. Széles háton szembenézés. Magas homlokon tarkógörbület. Piros pipacsban falfehéredés. Vitustáncban kiszámítotttság. Gondolatjelben a pont. Hamuban mágia.

II. TÉTEL KEVEREDÜNK

A fehér emberek barnábbakká válnak. A feketék kreolodnak. A rézbőrűek kisárgulnak. A gazdagok szegényednek, a nincsteleneknek lesz betevő falatjuk. A jégmezők olvadoznak, a meleg langyosodik, a forró lassan kihűl. A katolikusok reformálódnak, az unitáriusoknál az egy Isten hit buddhásodik, az iszlám kevesedik, az ateistákban moco-rog a hit. Minden, ami zavaros, tisztul, a tiszta pedig szennyesül, az igazság halványul. Törpülnek a távolságok, nagyra nőnek a törpék, az emberiség óriásai elviselhető nagyokká zsugorodnak. Az emberi élet hosszabbodik, de felgyorsul és így rövidebb lesz. Már nem lélegzünk kiadásokat a reggeli friss levegőből, mert tudónk térfogata kisebbedik, és már a levegő sem a régi, amit érdemes kitágult orrcimpákkal magunkba szívunk. A szerelem bódító érzése egyre lassúabban bontakozik ki az ifjú szívekben, a szívek a nagyobb igénybevételeknek megfelelően nagyobbodnak, a nagy érzések elaprózódnak. A hajunk a vállunkra omlik, de fejtetőnk

fényesre kopaszodik. Messzire küldött tekintetünk kőhajtásnyira ácsorog, az elhajított kő egyre közelebb esik le gyengülő karunktól, de a kozmoszba látunk. Rövidülnek a fényesztendők, nő a sóvárgásunk az egyre messzebbre kerülő végtelenért. Keveredünk és atomizálódunk. Világunk egyre nyüzsgőbb hangyaboly és ordító a magány.

III. TÉTEL SÜKET PÁRBESZÉD

Ki az?	Hát legyen!	Az jó!
Hát én?	És lón?	Ha jó?
Ki az az én?	Vissza is!	Hát persze!
Aki kopog!	Ebben megegyezhetünk?	Pláne is?
Ki kopog?	Meg biza.	Bárhol is...
Megint én!	Abiza.	Vagy?
Megint miért?	Úgy biza.	Ha fagy is!
Csak!	És így tovább!	Ragyog?
Csak?	Csak így tovább!	Nem fanyalog?
Hát csak!	Meddig?	Azt már nem!
Hátnak hasa is van!	Addig?	Igazán?
Nekem is van.	Addig elé...	Talán.
Nocsak!?	Lé?	Majdanán?
Na csak!	Jé!	Miután?
Hacsak!	Jesszus!	Azután?
És Sajó!	És Mária!	Vagy előtt?
Nem Hacsek?	És a fia?	Ha megfőtt?
De.	Ó, dehogy!	Ki tudja?
És?	Mit gondolsz?	Mitől?
És semmi!	Miről?	Meg, hogy mit hoz?
Semmi már?	A többiről?	És visz?
Semmis...	Mindenkiről?	Terel.
Szóval?	Na, nem!	Vedel?
És tettel!	Hanem?	Perel.
Ha van.	Ha nem, akkor igen?	Szelel?
Ha lettek volna?	Néha.	Nem remekel?
Biza!	Napján?	Fenét!
Olyanforma!	Olykor.	Fenekel?

Minek?
Nem felel?
Feleletlen!
Felelőtlen?
Az is.
Ma is?
Holnap?
...is nap?
Ne mondd.
Nem gond!
Jöhet.
Lóhet?
Nem háború!
De ború?
Beborít?
Mit?
Inkább kit.
Ki hitt?
Lehet.
Ez nem lehet!
Legyen?
Ki vegyen?
Mit?
Papit?
Eszi?
Veszi?
Nem eszi?
Eszi ment?
Szentiment?
Frászt!
Mást?
Fára mászt?
Ki beszél?
Aki fél?
Mellékes.
Kellékes?
Az hát!
Tiéd a szó!
A vég?

Elég!
Gyúlékony?
Fogékony?
Mire?
A lelkire?
Ha van neki?
Hava Anna a neve?
És megvan mindene?
Esze?
Adta?
Eszemadta?
Rakta?
Hova?
A frontra?
Az nincs neki.
Nincs teli?
Félig ér.
Érthető?
Ha Benő!
A lágya is?
Bűzlik?
A fejétől?
Fenéktől...
A hal?
Már rég nem hall?
Süket?
Fülekre hallgat!
Szaggat?
Miket?
Kiket, kiket?
Jól tudod!
Mint monddod?
Kell?
Ha nem,
Teszem el!
Tedd el!
Vedd el!
Vidd!
Viszem!

Nem hiszem!
Hiszen?
Te dolgozol!
Ha monddod!
Nem tovább!
Netovább!
Hadovát?
Hadd a mát!
Hol napot?
Ki kapott?
Meglátod!
Vajon?
Valljon?
Ki lopott!
Kikapott!
Kikapós?
Kapos?
Napos?
Pados?
Fa?
Fafej!
Fejfa!
Mentem!
Menten?
Most!
Már?
Szamár!
Aki mondja!
Az!
Ne!
Na!
Nana!
Nene!
Fene!
Mene...
Menye?
És!
Meg!
Ő!

Te!
Te is!
Mind?
Int?
Kint?
Bent is?
Fent is!
Kést?
Vést?
Faragot?
Haragot?
Ragot?
Ragut?
Lét?
Lett?
Tokját!
Eszét?
Neszét?

Megint?
Mit?
Esze...
Ment?
Eszement!
Mehetsz te is?
Sétálok.
Jótállok!
Ácsorogsz?
A szó csorog!
Fogy?
Fogy nagyon!
Én hagyom!
Hagyjuk hát!
Az áldóját!
Mit rotyogsz?
Te forogsz!
Forgolódsz!

Morgolódsz!
Már nincs időm!
Lejárt?
A szád?
Ha járt?
Várt?
Mire?
A végire...
Úgy?
Na úgy!
Ah!
Ó!
Hehh!
Hahh!
Hm!
Hmmm!
Mmm...
...mmmm

IV. TÉTEL TÁVOLI

Egyszer egy galambfehér télen olyan hideg lesz, hogy befagy a pokol és mindenki mennybe megy, csak magam szorítom keményen sétabotom, hogy el ne essem, amikor megint vállamra veszem a lányok mosolygó kék szeméhez hasonlóan tiszta égboltot, és fittyet hányok a magasságos gondolatoknak, lábnyomomat befújja a tél és a jeges feledés pora, miközben lelkesen belegyalogolok a hívogató tüzes messzeségbe, ahol rátalálok a fekete lyukon túli páromra, akivel végre magam lehetek a tökéletes egész, a hibátlanul önműködő lélekszerkezet, a kézzelfogható és kifogyhatatlan jószág, a beláthatatlan bölcsesség tégelye. Addigra ezüstös szakállt növeszték, hogy bennem magára ismerjen a nálam mindig öregebb Öreg isten, akinek rögtön megtiltom majd, hogy imádjon, kezét fogok vele és vállon veregetem, hogy nyugdíjas szomorúságát oldjam kissé, vigasztalom, hiszen bátorító szavát talán nem hiába szórta szerteszéjjel a könyörögve hívók között, kettőbe osztott világunkban paradicsomba csábítva minden halandót, kényszerképzetünknek szárnyakad nem hiába adott. A taposómalmokban gyötörtek többsége elrugaszkodni képtelen a jelenből, isteni szikránkat, akár a csipkedő kellemetlen bolhát, körmös gondolkodásunk között

szétpattintja, miközben a pillanat örömeivel tömjük szerelmetes valónk lyukas zsebeit, és arra esküszünk, hogy íme, ez és ilyen az élet!

A távoli ködöt kémelve, orrunk hegyéig engedjük a fölszentelt ismeretlent, hozsannázunk, hogy látjuk őt, és kitartunk ezeréves védikus mantrákban gajdolt akaratossággal a hitben, miszerint az Ő gyermekei vagyunk. Kíváncsiságom hajt ferdének sikerült minden utamon. Vajon felismer majd engem?

V. TÉTEL KÉRDŐJELEK

Ki lőtt azon a decemberi délelőttön a Főtéren? Lehetne máshol is olyan gyakori a Svédországban szokásos kérdés: honnan jöttél? Faggathatjuk az embereket arról, hogy merre tartanak? Ki tudja, ha én sem, merre tartok, hova igyekszem? Hogysmint? Meddig lesz üres párbeszédünk: hogy vagy? Hogy vagy? Miért kérdez a gyerekszáj jópofa dolgokat? Szabad nehéz kérdésekre visszakérdezni? Régen mindig megkérdezték: ki az apád? Az Internet mindent tud? Átmehetsz a gyerekkocsi előtt? Átgázolnál ismerőseiden vagy megvárod, amíg ők gázolnak át rajtad? Hogy vagy Pista, bazmeg, hogy vagy? És a kedves feleséged bazmeg, hogy van? Mi a fenének ez a rengeteg ember? Mi volna, ha előbb kiirtanád magad? Mitől jó ez a nő? Neked már csak a melle kék? Te is csak a lába közit nézed? Mondjam vagy ne mondjam, hogy egyből felcsinálnám? Vitézkedünk, vitézkedünk? Merevedési zavarod, hogy van? Beverjem a pofád? Kussolsz már, kinek a pap? Látod, látja már az alagút végét? Snájdig gyerek, vajon őt is unja már valaki? Kapaszkodik, látod, milyen nagy bogra köti a nyakkendőjét, miért játssza ez a nagykuttyát? Látod a táskáját? Mutasd meg neki, hogy elveszíthető? Minek? Azt hiszed, pénzét hordja benne? Talán papírokat? Értéket? Na, lássuk csak? Segítene uram? Merre van a ...? Nem tudja?! Nem is sejti? Lehet, hogy arra? Vagy inkább a háta mögött? Né, hogy kiguvadt a szeme? Mert gyomron ütöttem egy kicsit? Tényleg? Miért nézett hátra? A haver rögtön tarkón vágta, az is fájtnak? Tényleg? Mi van a táskájában? Mi is kíváncsiskodhatunk, ugye? Tudja mit, kopjon le vagy mindjárt... Most minek ordít? Ki figyel magára? Akad valaki ebben a nagy tömegben? Tényleg? Hiszi? Nem hiszi? Látja? Nem látja? Köszönni sem tud? Maga hová való? Gyerekszóbjája sem volt? Ha ezt tudjuk, azt hiszi, szóba állunk magával? Na, de ilyet? Miből gondolja, hogy mi ráérünk?

JANÁKY MARIANNA

többjelentésű szerelem

írtál tegnap. ha kapok tőled mailt, feláll a farkam, ja, hogy a nőknek pin(.)ja van? Hová vigyem magammal, **FEL** vagy **LE** a ház előtti kukába mint a konzervdobozos kagylót, ami felbontva majdnem elromlott a hűtőben pár hónap(ja) után. Hogy kezdődött

-----

2019 első felén a láz égeti a matracot, fél óra múlva izzadtságtócsa hűti a hátat. Elindult benned a lázadás M, vigyázz, mert tört ránt a kislány ellened, de már csak álmodban vívsz, és már nem vívómaszkban vagy, ugye tudod, M **indulód még vár** és nem türelmetlen már, mint te és anyád **VOLT**

egy vágyad nem teljesült, anya
hogyan legyen autód, és azt is vezethesd

én vezettem, a totálkáros balesetben senki nem sérült meg.
és kérésedre lecseréltem a papucsom is (ahogy a férjem), ami úgy kopog, mintha kalapáccsal vernéd a padlód, mondta a volt kolléganőm.
januárban költöztem fölé az új lakásba, és te februárban hova, anya?
170 led izzóm világíthatott volna sokáig neked, de talán jobb, hogy elmentél, mert dédunokád nem Dagobertbácsimesén éledezik, hanem a valóság Covid19én.

mostanában én is
egyedül vagyok
az ágyban gyakran összefésülöm emlékeink hajszálait.
segít, néha

feltupíroztad a hajad,
az enyém két copfba fontad
apa temetése reggelén is
hullt a hó,

öledben ültem még,
9 éves voltam már, amikor nyáron
nagyapa elkezdte ütni nagymamát náluk a nappaliban: megint
vasárnap mosod fel a lakást, kiabált
a pálinka, nagymama leborult a padlóra:
kutyád szeretnék lenni,
akinek az ürülékét összeszeded.

(Rengeteg szart megetetnek, megitatnak velünk mint a börtönökben Bene Zoltán
Isten, ítélet könyve szerint az 1300-as években, és szarral főzünk, szarral mosoga-
tunk, mosunk. Mi/knek vagy ki/knek a hasznára, hibája? De talán még patkányo-
kat/nak nem látunk/juk magunkat, a szart így is leírhattam volna: sz@r, de sajna
többről van itt szó.)

aztán mégiscsak elváltak,
és nagyapa is elment hamar a fia után.
a férfi pénzt és szerelmet szül, ti csak gyereket,
üvöltött még előző este,
én pedig jobban utáltam nála magamat és nagymamát.

Makóra te hoztál, anya.
elmagyaráztál mindent,
és kibéleltem vattával a bugyim.
B?/barátnőd gyógyszerárából hoztad,
én egy éve koszorút neked,
de ha már megszültél 1955-ben,
megszültelek tavaly haláloed másnapján én is.

és tegnap az erkélyen kinyílt a műrózsa
bimbójából egy poloska.

kislánykoromban bűdös bogárnak hívtad.
akkor a poloska szó mást jelentett,
jelentettek rólunk is, gyógyszerész férjedről,
festő barátotokról, Füstös Zoltánról kontaktjakén/mt?

esti mese helyett többször elmesélted,
aztán tavaly oxigénpalacktárrsal
kiköhögted a múlt avarját,
remélem, nem tudtad,
hogy színváltó szád mindkét sarkán folyik a slájm
és a megemésztetlen pár falat pelenkádban

örülni se volt energiád.
90. születésnapodra vittem 2 szelet szerelmed/
dobostortát, de a felfogadott ápolónőd volt a kezéd már.
ő se kért,
tudtam, csak törli, törli a feneked, a szád kívül-belül
jó fizetségért a szegedi luxus „nörszinghóm”-ban,
ahogy hívták az '56-ban kivándorolt „amerikai” testvéreid.

nem volt kolbászból a kerítés ott se nekik,
én most még azt hiszem, neked se ott csillagból, ahová már annyira menni akartál,
hogy meg se hallgattad: ismét szerelmes a lányod

haljon meg a te anyád is többször,
úgy könnyebb isten (t, szerelemet), apát is elengedni.
álmban másnak láttam
egyszer azóta
ki ki kit melyikötöket

DE én nem gyűjtök köpetet
pénzt se
(MER M)
mert félttem a világot
a hazát

ki ki kit
magamat mint
tavaly féltettem a halál ágyékán
anyám arca akár egy álarc arcomra tapadt

és arcom arcát elnyelte

magamnak hogy adjak virágot
november elsején névnapomon

magamra koszorút hogy vigyek majd

ha még egyszer bármelyikőtöket megsimogathatnám
életemben nem digitális szemüvegen át
talán elfelejteném a mostani pandémiát

ám nem maradt más:

kiírtok magamból minden lelkivírust, -furdalást,
és ha elmúlik a vulvodyniám,
leszek szívesen akár az irodalom kurvája,
hatvanasan díjhalász.

de mindezt csak a fertőzött lelkem írta, hiszen pár napja rendeltem unokám születésnapjára egy szerszámkészletet, és amikor megkapta, egész nap az elektromos csavarhajtóval játszott.

szerelem, szerelem, perdület.

Arti lefekvés előtt a csavarhúzótól is elköszönt
(: „Holnap találkozunk!”)

ÉN IS vele

láttam a videót.

---

ma válaszoltam mailedre. Ne ereszd bele másba még a szerelmed, ha mégis folytathatjuk

STANKOVICS MARIANNA versei

Disztópia

egymást roncsolók
az átlátszó pince-mélyben
tépőfogsoruk
talán a másik hiánya
a szobákban
botladozó, tanácstalan lelkek
rakodnak, keresgélnek
ajtajuk zárva
szívük későre jár
kint hízott férfiak nők
a holdat kolbásszal eszik
reggelig
talán meg is zabálják
kártyáik és a zsetonok
a semmibe csúsznak
a rulettasztal négy sarkán
a hegyeket már zsákokba tolják
elégnek mint majd a kontinensek
a halott erdőkről elnevezett
krematóriumokban
ott az évszakok
csak a kéményeket összekötő
fulladt transzparenszek
a lépcsők önmagukat visszabontó hálók
csomóikban halott molekulák

Nem toldalékolható szavak

a mert hazugság
a tehát hibás ejtés
a talán tán tautológia
a mihelyt kifundált
az ugyebár borzaszt
a csak első vázlat
a hogy séma
a meg téves szerelem

Fázis

néma voltam: nem szóltál hozzám
süket voltam: mindig beszéltem
vak voltam: térképet mutattál
béna voltam: „értem” futottál
börtönben voltam: szárnyról szavaltál
halott voltam: síromra álltál
feltámadtam: kerested hamvaim

A zsírgomba

A zsírgomba mértani idom.
Lemezkéinek száma arányos.
Tönkje kobaltkék.
Tónusa multilaterális.
Tengelye el(f)ordítható.
Aurája trivágó.
Élőhelye Szederkény, Tárkony.

Ó E..T..A..T..C

É őejtatik durkeó bizelik kácka

R

tELM

ezatob amözat lecsepő aszigol

puvlát akatej lörtok

tuakir sönrot zikanei buvale **ez**

ollke

lars enpaz emena **és**

K..Z..Ő..K..I..S

Ő..E..L..F..K..K

D..R..K..E..U..Ó

B..S..E..L..S..K

E..Z..T..A..O..B

K..Á..T..S..K..A

A..M..Ő..Z..A..T

L..C..S..E..P..Ő

A..S..I..G..O..L

P..U..V..L..Á..T

Á..K..A..E..T..I

L..L..R..T..Ő..K

T..U..Á..K..R

S..N..R..Ő..T

Z..K..N..E..E

O..A..Y..K..G

B..V..A..E..E

R..I..K..N..K

O..L..L..K..E

K..Á..O..Ő..T

...GF..B..V..K

.....FÉ..B..É..I

.....L..A..R..S

.....E..N..P..Z

KORDA ZSUZSA versei

Elfogynak

Végül elfogynak a szavak.
Végül elfogynak a szavak
Végül elfogynak a szava
Végül elfogynak a szav
Végül elfogynak a sza
Végül elfogynak a sz
Végül elfogynak a s
Végül elfogynak a
Végül elfogynak
Végül elfogyna
Végül elfogyn
Végül elfogy
Végül elfog
Végül elfo
Végül elf
Végül el
Végül e
Végül
Végü
Vég
Vé

V

Nekem adod

Ez itt négy sor, nem tudod, hogy
szól-e majd valamiről vagy sem,
mégis észrevétlenül nekem adtál
tíz másodpercet az életedből érte.

HAJNAL ÉVA verse

Nyolcsoros

Száznyolcvanhét betű ez a vers.
Ízlelgeted a sorokat.
Kifürkészhetetlen gléda a harmadik.
A negyedik ínyedre való.
Az ötödik sor üdítő izgalom,
a hatodik folyik, mint a víz.
A hetediknek nagyon élvezed az ízét.
Sajnálom. Már vége.

FEHÉR KINGA versei

Értelmezhetetlen, de elemezhető

Mi, a senkik, nem állítunk semmit.
Mit állítunk? Hogy nem állítunk.
Mit nem állítunk? Semmit.
Ki nem állít semmit? Mi, a senkik.

Csukott szemmel

Csukott szemmel írok verset.
Mindkét kezem a gépen.
De csak a bal dolgozik.
Bal hüvelykujj leüti a V betűt.
Bal középső ujj leüti az E betűt.
Bal mutatóujj leüti az R betűt.
Bal gyűrűsujj leüti az S betűt.
Kinyitom a szemem és verset olvasok.

VEZSENYI ILDIKÓ verse

konkrét

mindennap legalább egyszer
arra gondolok pont
abbahagyom
az írást vesszõ
abbahagyom vesszõ
abbahagyom pont
mint most

BALI ANIKÓ verse

Konkrét vers

ti-ti-tá ti-ti-tá tá-tá
kopogod ütemét lüktet
ne keress szavakat hozzá

ti-ti-tá ti-ti-tá képlet

RÓCZEY GYÖRGY szövegintervenciói

Rákosi Mátyás: Erősen RONCSOLT SZÖVEG (1948. november 30.)

Magyar

magyar

demokráciánk
demokrácia

magyar demokrácia

hazánk

magyar

magyar

hazánk

hazánk

Magyar

demokráciák

Magyar

demokráciánk

(Hatalmas taps)

magyar demokratikus

magyar demokrácia

hazaszeretetben

demokratikus

hazánk

demokratikus

(Nagy taps)

magyar demokrácia

Magyar

demokratikus

magyar

hazánk

(Szűnni nem akaró éljenzés, taps)

Rákosi Mátyás: A MAGYAR SAJTÓ
Erősen RONCSOLT SZÖVEG (1948. március 23.)

magyar demokrácia

magyar sajtó

demokratikus sajtó

komoly demokratikus
nemzet

komoly

magyar sajtóban

sajtószabadság

magyar újságírás

magyar újságok

Hekus Dönci?

magyar újságírás

magyar

de

MAGYAR NAP

Szabadság **Esti Szabad Szó**

„Koporsóval együtt elrabolták a halottat.” „Borzalmas kéjgyilkosság Budán.” „A holttest mellett imádkozva fogták el a gyilkos férjet.” „Tarkón lőttek egy szép fiatal asszonyt.” „A nyertes tagadja, a család beismeri a telitalálatot.”

Szabadság

a sajtóban
AZ OLVASÓ

sajtó

a saját Sajtónk a saját

a nyugati

demokratikus sajtó
magyar olvasóközönség

olvasóréteg

a Szabad Népből

újságokat
magyar sajtóban
A nép

a magyar népben

a demokratikus újságolvasó

mindenki mindent

komoly

magyar sajtó
demokratikus újságíró

a demokrácia lesújt

a sajtó

sajtó

újságírókkal

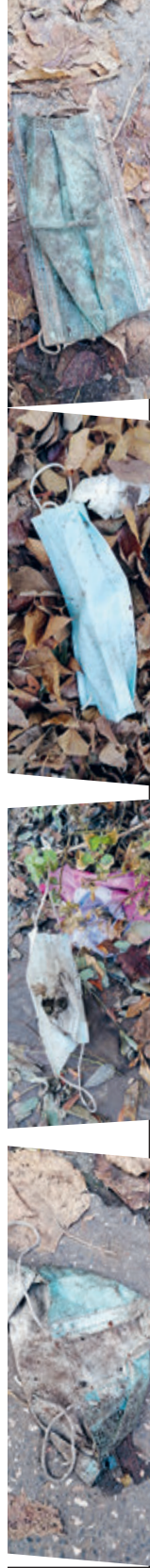
a komoly újságírók
a demokrácia
a nemzetnevelés

a demokrácia sajtója

a sajtó

nemzetnevelő
magyar újságírás
a magyar demokrácia

(Lelkes taps.)

Rákosi Mátyás: A BÉKESZERETŐ ASSZONY
Erősen RONCSOLT SZÖVEG (1948. november 30.)

a Magyar Demokratikus **Nők**

a béke

a nő

a béke

és a demokrácia

a béke **a** demokrácia

a békének

minden demokratikus

hatalmas

a béke a demokrácia

A béke **■■■■**
a demokratikus

a béke a demokrácia
és a béke
(Hatalmas taps)
a béke
a békés

demokráciák

a béke
a Magyar béke **■■■■**

Magyarország

a béke

(Nagy taps)

Magyarországon

magyar hazánkban a demokrácia demokrácia

a magyarság (Szűnni nem akaró éljenzés.)

Magyarországon

a magyar demokrácia

demokrácia

a nők

a béke

a magyar demokrácia a magyar

a Magyar Demokratikus **Nők** (Nagy taps)

a béke

és a nők a Demokratikus Nők

(Hatalmas taps)

A hajdanán ismert és nagy népszerűségnek örvendő szerző mára már szinte a feledés homályába merült. Az köztudott róla, hogy Kassákot jól ismerte, s bár nem tartozott a MA belső köreihez, már korai munkái is az expresszív próza jegyeit viselték. Lírai énjére nem jellemző a képvers, éppen ezért műveinek ismerőit is meglepték s megörvendeztették töredékesen fennmaradt képversei. (Irodalomtörténészek valószínűsítik, hogy a képvers - mint forma - felé Barta Sándor terelte, kivel a Forradalmi Írók Nemzetközi Szervezetének konferenciáin találkozott.) Egyes kutatók állítják, hogy a fellelt darabok csupán töredékek, vázlatok nagyobb ívű írásaihoz, melyeket később akart kiegészíteni. Mások kétségbe vonják e művek töredékességét, és állítják, hogy megjelentetésre szánt dadaista versek. A kérdés még nem eldöntött, de közreadásuk nem haszontalan, mert biztosan nyert volna vele a magyar irodalom, ha a költészet területén bontakoztatja ki tehetségét.

FAZEKAS ZOLTÁN

Reggeli ima, *Acireale, Pennisi (Szicília)*

2021. február 18., a Vezúv kitörését követően

Fotók: Carmelo Trimarchi

Dio=isten

Cenere=hamu

G. KOMORÓCZY EMŐKE

Az Ekszpanzió-mozgalom

*Az avantgárd új virágkora az ezredfordulón:
a kassáki összművészeti törekvések újraéledése*

I. rész

I. KASSÁK MŰVÉSZETI FORRADALMA MINT AVANTGÁRD HAGYOMÁNY

(helye és szerepe a modern művészet történetében)

Az Ekszpanzió-mozgalom kísérletet tett arra, hogy az avantgárd hagyományt, (amely voltaképpen maga is az ősi művészethez, ősi kifejezésformákhoz nyúlt vissza a 19-20. század fordulóján) összekösse a Hamvas Béla által felszínre hozott szakrális tradícióval. Ez új jelenség a magyar avantgárdon belül, (de korántsem új például a francia irodalomban - Apollinaire-től kezdve, különösen a lírában) és úgy tűnik - a magyar művészeti megújulásnak épp ez lesz az egyik lehetséges iránya. Eszközrendszerébe is integrálta mindazt, amit az utóbbi fél évszázad művészet-megújító törekvései a felszínre hoztak. Vagyis feloldotta „a hagyomány és lelemény vad vitáját”, amint azt Apollinaire javasolta.

Hamvas Béla a modern művészet körüli vitákkal kapcsolatban hangsúlyozta (*Láthatatlan történet*), hogy az antik és a modern költő küldetése egyaránt az ember és a transzcendens valóság közötti kapcsolat fenntartása. Csakhogy míg az antik költő olyan *nép*-ben élt, amelynek életelveit a szent hagyomány formálta - s így harmonikus volt a költő és népe közötti viszony -, addig a modern költőnek magára hagyatva (esetleg megbélyegezve, kigúnyolva) kell a szakrális tradíció elevenségét fenntartania, folyamatosan megújítva a szövetséget Isten és az emberi világ között. A költő a szent Logosz mágikus teremtő erejével hozza helyre azt, amit a profán és avatatlan kezek elrontottak: megnyitja a LÉTet, az emberen túli dimenziókat az ember számára (ezért „szent és átkozott” egyszerre: poéta sacer).

A transzcendens értékekhez való viszony azonban az Ekszpanzió résztvevői számára nagyon is konkrét és e világi természetű: mindenkor a *valóságos* emberi

életre, emberi kapcsolatokra vonatkozik. Aki a SZERETET-törvény jegyében él, s annak megfelelően alakítja sorsát - az megnyeri az Örökkévalóságot - a szív és lélek boldogságát. Aki a Szeretet Rendjében él, az etikus, Istennek tetsző életet él - tehát boldog. „Küldetése” beteljesül: megtalálja Istent.

E felismerés „hirdetése” és sokak számára vonzóvá, követhetővé tétele lett az Ekszpanzió-mozgalom közösségi küldetése az III. évezred hajnalán. S most, két évtized múltán elmondhatjuk: küldetését sikerrel teljesítette. Ezzel lényegében lezárult egy korszak a Kassákkal induló, s az ő örökségét folytató avantgárd mozgalmak 100 éves történetében.

*

Ma már nyugodtan kimondhatjuk: a 20. század egyik legfontosabb művészeti iránya az avantgárd (volt?). Bár az experimentális művészettel párhuzamosan tovább éltek és élnek ma is a görögös, valamint a reneszánsz óta kialakult művészeti formák, azok sem kerülhették el az avantgárd formabontó-formateremtő hatósugarát (amit többek között éppen a szonett új virágkora, ezernyi formabontó változata is igazol). Valójában a korszerű mondandók hiteles megfogalmazását, a 20. századi diktatúrák gyilkos hatalmi törekvései elleni lázadást leginkább az avantgárd művészek vállalták fel - ők segítették széttörni nemcsak a forma-bilincseket, hanem az emberi életműködés normalitását ellehetetlenítő társadalmi konformitás béklyóit is. Ezért az ő műveikben kereshetjük és találjuk meg azt a szellemi táplálékot, amely továbbsegít bennünket (közép-európaiakat) egy tisztább, egészségesebb légkörű társadalom építésében, amelyben a szabadság-fogalom (mind egyéni, mind nemzeti szinten) újra elnyer(het)i méltóságát. Ahogy Petőfi (irodalmunknak ez a zseniális preavantgárd jelensége) annak idején megálmodta: „A magyar név megint szép lesz, / Méltó régi nagy híréhez; / Mit ránk kentek a századok, / Lemossuk a gyalázatot!” Vajon le tudjuk-e még mosni? Az avantgárd művészet segítségével talán igen!

De túl a szólamokon: az avantgárd mint egységes, mégis mindig megújuló művészeti folyamat 100 éven át többszöri alakváltáson esett át. A 20. század első harmadában gyors iramban egymást váltó „izmusok” után Nyugat-Európában egy csendesebb, érlelődő, experimentális korszak következett; viszont Közép-Európában és az Orosz Birodalomban (Szovjetunió), valamint a náci Németországban politikai okokból mesterségesen elfojtották; üldözve, esetenként megsemmisítve az „elfajzott művészet” (*Entartete Kunst*) képviselőit. Így a „lázkodó” avantgárd eredményei az ötvenes-hatvanas években fokozatosan átminősültek a jel típusú (szemiotikai) művészet társadalmilag kevésbé veszélyesnek tartott változataiba. Mindemellett a század második felében - a pártállami diktatúrák különböző országaiban különböző mértékben -, egyre szélesebb körökben hódított az *avantgárd magatartás*: a *nonkonformizmus*, a *protest*-jelleg, *underground* helyzetbe szorulva. Ennek következménye volt, hogy az alkotók egyre

inkább a nonverbális eszközökhöz folyamodtak letaglózott élettérzésük kifejezéséhez (konkrét- és akció-költészet, hang- és vizuális költészet, a happening és a művészi performansz, a body art, a land art különféle változatai stb.) Nyugaton – Európában és Amerikában egyaránt – a posztmodernnel párhuzamosan, megosztva vele pozíciójukat – uralták a művészeti életet; Ginsberg *Üvöltése* nyomán „elszabadultak” a zenei indulatok is (a Beatles és a többi világhírű együttes). Közép-Európában viszont még

a rendszerváltás után is ösztüzet zúdítottak „botrányosan” lázadó képviselőire a Kádár-kori „puha diktatúra” csendjéhez szokott agyvelők.

Azóta az avantgárd – újabbnál újabb hullámokban – ismét teret hódít: a posztmodern eklektikát ellenpontozva, a „hagyományos” szabvány-művészetet irritálva, minden „hivatalos” elmarasztalás ellenére él és virul. Társadalmi elkötelezettségéről soha nem mondott le, semmilyen alakváltozatában; de ez hol nyiltabban, hol áttételesebben fejeződött, fejeződik ki. Kezdeti éles konfrontatív jellegétől megválva, lényegét tekintve mit sem változott: egy virtuális értékvilágot kíván felmutatni, a Káoszról Kozmoszt próbál teremteni, s a mindenkori társadalmi „hazugság-összjátékról” megkísérli lerántani a leplet, felmutatva a jelenkori értékválság idején az *ősi* és a *modern* szervesen egymásra épülő értékvilágát.

Ma már természetesen világosan látjuk: a művészetben nincs „haladás” (sőt – még a társadalomban sincs). Van viszont *változás* –, amelynek során ciklikusan vissza-visszatérnek a különböző eszmék – törekvések, nézetek, utópiák. Csak a Szellemi Hagomány örökkévaló; a forma (a kulturális és a társadalmi formációk, államalakulatok, politikai eszmerendszerek stb.) mulandók és változók. Így a művészet megjelenési formái, technikai eszközei, a kifejezőmódok, a (kor)stílusok is változnak, de ez nem azt jelenti, hogy végérvényesen elévülnének. Inkább azt, hogy eltűnnek, újak jelennek meg, a másféle természet- és társadalomlátás új és új kifejezőeszközöket teremt, majd mindezek bekerülve a művészet eszközkészletébe, hol alámerülnek, hol újra felbukkannak. Semmi sem évül vagy avul el, hanem „az örök visszatérés” forgatagában más-más módon tűnnek elénk a formák, s élnek tovább. A múltbeli és a jelenkori *kiemelkedő* művek örök életűek, hiszen a *közös emberi* léttartalmakat érintik meg bennünk; de kortársi szemmel lehetetlen eldönteni: melyik mű maradandó, s melyik a mulandó.

Hiszen a következő korszak érték-preferenciái egészen mások lehetnek, mint az előzőké. Így alakul ki az egymásra épülő korok, művek alapján a művészet *életfolyamata*, amely korokon átívelve az ember(iség) nélkülözhetetlen szellemi-lelki táplálója.

*

Az új évezredben (a Vízöntő-korban) az arche-gyökereitől messzire távolodott európai embernek ezt kell(ene) felismernie, tudatosítania önmagában, - s akkor talán megmenekülhet(ne). Ez a „Vízöntő-kori újjászületés” (Hamvas eszmerendszere szerint) az ősi értékekből, az „alapállás” helyreállításából ered. Enélkül elsodorja az emberiséget a globalizáció, a technokrata civilizáció, amely napjainkban máris mintha felőrölni készülne önmagát (amit a természeti katasztrófák, az elszabadult életformabeli különbségek, de akár napjaink megállíthatatlan „világméretű” vírus-hulláma is mutat). László Ruth ezt fogalmazta meg oly megrendítő szépséggel a 2010-es Ekszpanziót követő beszélgetésben: „A lét és élet kettészakítottasága veszélyes út, mert abban a pillanatban, amikor az egyikért a másikat eldobná az ember, mindkettőt elveszíti”. A KERESZT felénk sugárzó centruma: az evangéliumi örömhír „az Élet örök voltáról, elpusztíthatatlanságáról beszél” - ebben van minden bizodalunk.¹

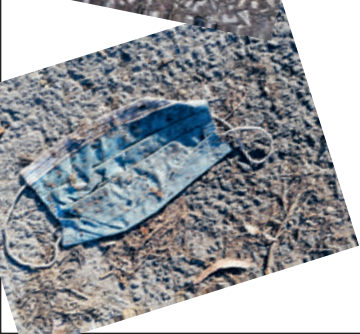
Mindezek felismerése - tudatosítása, az Élet evangéliumi értékeinek, a szeretetre és megértésre épülő emberi kapcsolatok teremtő erejének felmutatása, a politikai-társadalmi szféra humanizálására irányuló szellemiség sugárzása az experimentális művészet eszközeivel - az Ekszpanzió-mozgalom célja. Az *avantgárd magatartás* - az ellenállás a gyűlöletre és a hamis, hazug állértékekre épülő mindennemű manipulációval szemben - biztosítéka és záloga annak, hogy az ekszpanzisták továbbra sem térnek le az útról, amelyen elődeik és mestereik jártak; s következetesen végighaladnak rajta, bízva abban, hogy az értékálló művészet *feltámadásához* ez az út vezet.

FÜGGELÉK

Az Ekszpanzió-mozgalom alkotói gyakorlatát két nagy formátumú alkotóművész (Kassák Lajos és Hamvas Béla) művészetteóriai nézetei és a jelenkorral kapcsolatos tapasztalatai alapozták meg. Annak ellenére, hogy ez a két - monumentális életművet hátrahagyó, a modern kor minden szemléleti-műviszi problémáját a maga ellentmondásosságában érzékelő és feltáró - alkotó merőben eltérő szellemalkatú volt, hagyományértelmezésük mégis néhány ponton rokonítható egymással. Sőt, a modern művészet alapkérdéseit illetően is vannak közös felismeréseik. Természetesen, ezek a párhuzamosságok nem elsősorban a poétikai tradíció felől közelíthetők meg,

1 László Ruth, *Hagyomány és tanúbizonyosság*, Napút, 2011/5, Napút-füzetek 55., 34-37.

hanem a művészet szellemi háttere, vilásképi alapja vonatkozásában, amely alkotói magatartásukat (a mindenkori „status quóval” való szembenállásukat) is meghatározta. Mindketten a lázadó és a kiútkereső 20. század gyermekei voltak, Észak Géniuszának szülöttei, s bár más-más módon válaszoltak az emberi lét alapkérdéseire, szellemi tapasztalataik bizonyos vonatkozásokban mégis korrelálnak. Az ezredfordulón hihetetlenül megnőtt mindkettejük népszerűsége (amiből életük során igen kevés jutott osztályrészül): s az újabb generációk ma már mindkét életművet a hagyomány szerves részének tekintik.

Hamvas Béla gazdag bölceleti életművében a szakrális hagyomány különböző rétegei, ősi mélységei tárulnak fel. Számára az eredeti szellemi tradíció iránytű, amely megkönnyíthetné a jelenkor problémáiban („világválság”) való tájékozódást, sőt, segítséget nyújt(hat)na civilizációs gondjaink megoldásában.

Guénon alapján már a harmincas évek esszéiben felvázolja a mintegy 24 000 esztendő magába foglaló legutóbbi „világév” ciklusait, amelyekben belül az utóbbi 6000 évről (a Bika-Kos-Halak jegyében eltelt „világhónapok” időszakáról) már írásos dokumentumokat is őriz a történelmi emlékezet. Az ún. „szent iratok” (a *Védák*, a *Tao te King*, az egyiptomi papiruszok, Hermész Triszmegisztosz *Tabula Smaragdínája*, a *Tibeti Halottaskönyv*, az *Upanishádok*, *Henoch apokalypsise* stb.), amelyeket a későbbiekben le is fordít és ellát jegyzetekkel, valamint az ősi hindu, iráni, perui, mexikói és a Yucatán-félszigeti maya civilizáció szellemi hagyatéka és az ókeresztény szövegek egybehangzóan a világ „szakrális” eredetéről tanúskodnak. Az i. e. 6. századig virágzó ún. Aranykorban a legkülönbözőbb vallásokban élő népek ugyanazon szellemi hagyomány hierarchikus („listeni”) eredetét vallották, s a közösség életrendje e szerint épült fel. Az azóta tartó időszak a személyiség (*individuuáció*) jegyében zajlik - már a késő görög kultúrában „minden dolgok mértéke az ember”. A közösség egésze többé nem szellem-hordozó; így léte egyre inkább amorálissá válik; s ha az ember(iség) végérvényesen megtagadja a hagyomány metafizikai alapjait, menthetetlenül elpusztul.

A Hagymány Hamvas felfogásában: *őstanítás* a létről, a társadalomról, a valásról. Amíg egy nép elfogadja „az egész Földre kiterjedő és minden emberben azonos *alapállást*” (*Isten-ember-Föld* egységét), addig virágzik, ha megtagadja: válságba kerül. „A modern tévtanok, mint amilyen a fejlődés-eszme, az emberiség elképzelhetetlen romlását idézték elő” - hangsúlyozza Hamvas. E téveszmét tartja az újkori Európa, az egész nyugati civilizáció állapotának végzetes előidézőjének, a menthetetlen felbomlás forrásának (Ezekre a kérdésekre vonatkozó alapművei: *A világválság*, 1937; *Láthatatlan történet*, 1943 - esszégyűjtemény; *Scientia sacra I.* - 1943/44; *II.* - 1961; *Anthologia humana* - 5000 év bölcsessége, 1946-47, szerkeszti, bevezeti s részben ő is fordítja; *Az öt Géniusz* - Magyarország szellemi földrajza, 1960; *Patmosz I-III.*, 1958-1966).

A szakrális hagyomány őrzi az alapállásról való eredeti tudást, amely minden nép közös kincse. Isten és az Uralkodó szimbóluma (a legtöbb ősi népnél) a Nap; ragyogása, fénye az arany meleg csillogására emlékeztet; tehát *Isten* - az *Uralkodó* - a *Nap* és az *Arany* lényegük szerint azonosak. Az ő tulajdonuk a Világmindenség, benne a földi dolgok, az eszközök, az élőlények, a javak és az emberek; ugyanakkor minden aranyból van, s mint használati tárgy a közösség egészét megilleti. De az arany ekkor még nem luxustárgy, csereeszköz, nem lehet vásárolni, fizetni vele. Mint maga az Idő: kozmikus és örökkévaló. Ezért Arany-kor. A hatalom a papi kaszt (*brahman*) kezében van: ő tartja fenn a hierarchiát; az Uralkodó is „csupán” szimbólum (valójában se ő és senki más nem birtokolhatja se az Aranyat, se a Hatalmat, mint ahogy a Napot se és az Istent se). A Szellem mindennek fölött áll, így ha a Hagyomány ép, a nemzettest részei (tagjai) összhangban vannak egymással: a felülről alásugárzó szellemi egység a béke záloga. Ha valaki az Aranyat mégis a saját tulajdonának merészelné tekinteni, az megzavarja a kozmikus Rend harmóniáját, s romlást hoz az egész népre (ezért életével fizet). Később, mikor már az Arany elveszíti transzcendens erejét és fizetőeszközzé válik, démonikus hatalomra tesz szert, és pusztulást hoz az egész népre.

Hamvas tehát az ősi civilizációk hanyatlását a szakrális tradíció felbomlásából, a pénz démonikus, morálisan romboló hatásából vezeti le. Európában mindez nagyjából az i. e. 6. században, a késő görögségben, majd az alexandriai kultúra és a római

civilizáció térhódításával ment végbe. Amikor már adáz küzdelem folyik az Arany és a Hatalom birtoklásáért, a *brahman* kaszt fokozatosan tekintélyét és pozícióját veszti, s végül átadni kényszerül helyét a lovagi (katonai, nemesi) kasztnak, a *ksatrijanak*. A cél most már a hódítás, a hadizsákmány-szerzés – ez a népvándorlások, a Római Birodalom felbomlásának kora. Majd a lovagi középkor, a keresztes hadjáratok időszakában ez a kaszt is „süllyedni” kezd: mivel aranyért ekkor már bármi, dicsőség, rang, elismerés is megvehető, fokozatosan megerősödik a kereskedői réteg (*vaisija*), amely csakhamar átveszi a hatalmat. Elkezdődik az újkor, a gazdasági prosperitás és a mind fényűzőbb életformák korszaka (a nagy bankárházak, vagyonos kereskedő dinasztiák határozzák meg a politikát is). A reneszánsztól a francia forradalomig ívelő korban már megkezdődik a népelet felbomlása (parasztláadások, vallási engedetlenség, új vallások alapítása stb.). Az egyre inkább iránytű nélkül maradó tömeg (*sudra*) kezdi elveszíteni szellemi származásának tudatát, és mindinkább az anyagi javak rabságába kerül; végül a francia forradalomban fellázad Isten és az Uralkodó ellen, fékevesztetten rombol és gyilkol; a „népfölség” rangjára emeli magát.

Ezzel megkezdődik Európa teljes morális széthullása, a metafizikai hagyomány érvényességének megkérdőjelezése, ami a 20. századi forradalmakban, a szekularizáció és az ateizmus térnyerésében teljesedik ki. A *brahman szellemiség* (amely a szociális felelősségtudattal élő értelmiség egy vékony rétegében és az Egyházban még fennmaradt) össztársadalmi síkon elveszti szerepét és lehetőségeit a szociális organizáció alapelveinek fenntartását illetően. A vallástalan tömeg (*sudra*) demoralizálja a társadalmat, hiszen neki a káosz felel meg, az inferioritásban érzi jól magát. A tudást csupán a saját céljai eléréséhez szükséges eszköznek tartja, amihez nincs szüksége az egyetemes látásmódra, csupán szakismeretekre). Mivel a szakrális hivatásokat nem tiszteli, nem hallgat a szellem szavára; csakis az anyagi szférában akar „boldogulni”, így fokozatosan elveszti a szent Logossal való kapcsolatát, ami végső soron a társadalom teljes atomizálódásához, széthullásához vezet.

Hamvas mindezt tehát már a 20. század derekán felismerte és tudatosította eszéiben, elborzadva szemlélve, hogy amire figyelmeztetni próbált, az szeme láttára bekövetkezett. S mivel műveit nem adták ki, így természetesen szélesebb körben hatni sem tudott. Szemtanúja s szenvedő alanya volt, amint a politikai-katonai erőszak (*ksatrija*) felmorzsolta a társadalom életerejét; majd a gazdasági-hatalmi vetélkedés (a *vaisija* pozíció harca) szétroncsolta az alsó rétegek (*sudra*) erkölcsi tudatát, életlehetőségeit, s a szembeszegülő erőket megfosztva még az életlehetőségtől is ('56 leverésével) felőrölte a társadalom szerves működését, szellemi ellenálló erejét. A hatvanas évek végén még a remény se látszott arra vonatkozóan, hogy ez valaha megváltozik: virágzott a kontraszelekció minden téren. S most, a III. évezred hajnalán? Más okokból ugyan, de még kevésbé van remény... Úgy tűnik a Kali Yuga, a sötét kor az egész európai civilizációt elnyeli. Az apokalipszis – Hamvas értelme-

zésében - a jó és a rossz, a termékeny és a terméketlen szellem egymástól való elkülönülésének, a szellemi hierarchia széttöredezésének következménye. Voltaképpen már a Halak jegyében eltelt 2000-2500 év e folyamatról szólt: egy világkorszak zárul le napjainkban. A felvilágosodás nagy illúziója, a fejlődés eszme végérvényesen kudarcot vallott: nem az Abszolút Szellem felé halad a történelem, hanem a Szellem teljes meggyalázása, hatóerejének visszaszorítása felé. Az ítélet - amely Hamvas szerint már zajlik - nagyon kemény és személyre szóló: aki visszatál a szakrális értékekhez és felmérve a maga helyét elhelyezkedik a szellemi hierarchiában: az megmenekül („üdvözüln”). Aki nem, az a Sötét Kor martalékaként aláhull a semmi-be. Az utolsó 200 év (a francia forradalom óta tartó időszak), az erkölcsi krízis kora, mindannyiunkat vagy-vagy elé állított, állít (amint azt Kierkegaard már a 19. század derekán jelezte: *Entweder - Oder*): vagy visszatérünk a Fénybe, a tiszta Egybe, vagy megsemmisülünk (mind egyéni, mind emberi szinten).

A visszatérés (megtérés) csakis a szakrális Hagyomány újralesztésével (lenne) lehetséges. Hamvast épp ezért intenzíven foglalkoztatja mind a „világválság”, az egyetemes emberiség válsága (amely korántsem gazdasági természetű elsősorban - csupán a szellemi válság következménye), mind pedig a magyarság sajátos helyzete, történelmi adottságai. Van-e bennünk egyáltalán erő a belső fordulatra?

Az *Aranykor* utáni történet - vélekedik Hamvas - szakadatlan küzdelem azért, hogy a nép ismét szakrális közösség legyen. Az Aranykorban ugyanis a Szellem, az elpusztíthatatlan Teremtő Erő még az egész népet áthatotta (azaz a *sudra* is természetes örömmel, a maga helyén a kellő önértékeléssel végezte feladatait, hiszen tudta: az ő tevékenysége a társadalom virágzásának feltétele - s ezért őt nem nézték le a magasabb kasztbeliek). Még később is, amíg a vallás és a szakrális uralkodó határozta meg a nép életrendjét (középkor), kiegyensúlyozott volt a „lent” világa (azt csak a marxista történetírás találta ki, hogy a nép folyamatosan lázadt sorsa ellen). Az új-kori válság kezdete óta azonban már csak a Géniusokban munkál a szellemi teremtő erő, meghatározva egy-egy táj (a hely) arculatát, az ott élő emberek életrendjét, szokásait - a mindezt átörökítő „hagyományt” (*Genius loci*). A lokális színezetű tradíció, amely a népművészetben, a népköltészetben, a helyi vendégváro szokásokban, az étkezési kultúrában, az ünnepek jellegzetességeiben, a „hagyományörző” megmozdulásokban stb. fejeződik ki, alapvetően meghatározza a táj szülötteinak életszemléletét, életmódját. Még azokét is, akik később, elköltözve az adott helyről, egy másik Génius hatósugarába kerülnek.

A lokális Géniusok voltaképpen archetípusok - hangsúlyozza Hamvas; az objektív psziché részei (Jung ezt nevezi *kollektív tudattalannak*). Európa nyolc Géiusza közül öt (az *Északi*, a *Déli*, a *Nyugati*, a *Keleti* (alföldi és az erdélyi-bizánci) hat a Kárpát-medence népességére - ezek szellemsugárzása korántsem egységes. A tájjegységek már-már egymástól független életet élnek, ami az országok közötti permanens

viszályban, gazdasági fejlettségi fokuk különbözőségében is kifejeződik. A *Keleti Génusz* merőben ellentétes (sőt: ellenséges!) a *Nyugati*val, történelmünk során mindvégig vetélkedtek egymással. Az *Északi* és a *Déli* lágyabb, engedékenyebb a *Nyugati*val szemben; így nem véletlen, hogy ezek az országrészek nyitottabbak Európa felé, s civilizációs szintjük is magasabb fokú. De ez nem feltétlenül jelent érték kritériumot. Az öt Génusz egymást átható szövevényessége, olykor egymást keresztező sajátosságai következtében az egységesülő Közép-Európában csak egy erős brahman réteg tudna egyensúlyt teremteni

Magas szintű szociális organizáció csakis az alapállás helyreállításával, az evangéliumi életértékek kölcsönös elfogadásával valósulhat(na) meg: az egymással ellentétes szellemhatások között az Egység csakis így jöhet(ne) létre. A lélek élete csak akkor normális, ha a benne magában munkáló ósalakzatok szövevénye egyensúlyban van; s ez hihetetlen energiával táplálja a személyiséget. Ha a táj – az ember – az életrend egységben van: a Génusz jóindulatúan segíti, vezeti az embert életútján. Ha viszont a psziché egyensúlya megbomlik, eluralkodik az archetípus sötét, démonikus oldala: „a Génusz [...] őrzöngve dúlja fel mindazt, amit elért; bősziült mániával rombol”, harag, gyűlölet, irigység, árulás, bosszúvágy lesz úrrá rajta. „Ez a legvégtetesebb örület, amely az emberi kapcsolatok felbomlásához, a szeretet-nélküliség állapotához, végső soron a *societas*, a társadalom széthullásához vezet”.

Az ember maga dönt – figyelmeztet Hamvas –, hogy a sötétség vagy a világosság erői mellé áll-e? Sajnos ma, az ezredfordulón úgy tűnik, a sötétség erői vannak túlsúlyban; változás csak akkor lenne lehetséges, ha az emberek többsége felismerné és tudatosítaná önmagában a benne élő – és „vetélkedő”! – archetípusokat, s a szellemi Rend ismeretében, annak segítségével megteremtené köztük az egységet (azaz „felébredne”, mert az éberség – *vidya* – tisztánlátást jelent). S akkor újra teremtő, termékeny életet él(hetne). De hát hol vagyunk mi ettől? Közép-Európa egységének megteremtése ma még elérhetlenebb vágyálom, mint Kossuth terveiben volt annak idején.

„A művész és a tudós szellemisége a XX. században elvesztette régebbi stabilitását, s vagy a virtuózok kontárságával, vagy a szakemberek dilettantizmusával közelít a lényegi dolgokhoz” (képtelen lévén a brahman Egészben látására, éberségére) – hangsúlyozza Hamvas. Ezért vesztette el a tudomány és a művészet is szakralitását. A humán értelmiségnek ki kell(ene) maradnia a hatalmi-politikai érdekek harcából, s örködni kell(ene) az ellentétes erők egyensúlya fölött. Az éberség és a szeretet-elv fenntartásának folyamatában Hamvas fontos szerepet tulajdonít a művészeknek. A *poéta sacer* már a görögség óta ismert fogalmát megelevenítve tekinti át az utolsó két évszázad művészeti jelenségeit. Elsősorban a Hölderlinnel kezdődő s Poen, Baudelairen, Mallarmén át St. Georgeig, Valéryig ívelő lírai megújulást vizsgálja. Hiszen ők voltak azok, akik a modern korral szembeszegülve az életértékeket, az emberi

benső, a lélek és a szellem szabadságát védtek az eldologiasult, létrontó Hatalmakkal szemben. A modern költő „sacer”, mert a „középpontban” (*szent kör*) áll; határlény, aki az emberek közt az „istenit”, az istenek közt az „emberit” képviseli. Ellenséges, dehumanizálódott közegben őrzik a „szent tüzet”, a „népfölség” által kivetetten, megbélyegezve. Egyszerre „szent” és „átkozott”: a néppel már nem élhet harmóniában, hiszen az elvesztette szakralitását, érdekek vezérelte „tömeggé” változott, s elutasítja mindazokat, akik magasabb igényeket támasztanak vele szemben. „Bűnbaknak” tekintik a költőt társadalmon kívüli életmódja miatt, s saját magát - hétköznapiságával, tévedéseivel és vétkeivel együtt - „különbnek” tartja nála. A „kivetett” költő erkölcsé az igazságkeresés s a magasabb rendű értékvállalás, ami a kiürült formák és szokásrend széttörésével jár, ezért - mint Krisztus - magára veszi a nép bűneit, hajlíthatatlanul őrzik integritását s nem alkuszik. A valódi, értékteremtő művész szemben áll az általános létrontással, a hamis értékrenddel, a gazdasági-társadalmi-politikai totalitarizmus életromboló valóságával. Őrzik magában az Egész egybe látásának képességét, s az ember természeti és isteni valójának egységét. Megérintve „a világ szívét”, egyetemes tudást közvetít a Lényegről, a Teremtésről és a teremtő erők munkálkodásáról.

A civilizáció kiürült, látszat-értékeket védelmező, metafizikai középpontját veszített világával szemben a modern művésznek szükségképpen lázadnia kell – vallja Hamvas (is). Hiszen a benne munkáló archetípus belülről feszíti; s mivel nem tudja azt kibontani az adott viszonyok között, csakis outsiderként teljesítheti ki önmagát és művészetét. Végigküzd az életét. A hamis struktúrákat lerombolja, az örökölt kultúrát „szétszedi”, hogy elemeiből őseredeti újat teremtsen (mind a tartalmi, mind a poétikai formák tekintetében). Felismeri, hogy nincs más útja, mint hajlíthatatlannak maradni, ha a számára leglényegesebb dolgokat nem akarja és nem tudja feladni. Ezért a „poéta sacer” körébe tartozik az avantgárd művész is. Ha nem képes a közembeli világ hatalmas ellenállásával megküzdeni, nem sikerül az árral szemben önmagát kiteljesíteni: öngyilkos lesz, megalkuszik vagy elzúllik. Ezt fejezte ki Kassák már 1921-ben: „bizonyos, hogy a költő vagy épít magának valamit amiben kedve telik vagy bátran elmehet szivarvégszedőnek / vagy / vagy” (*A ló meghal a madarak kirepülnek*).

Hamvas a legjelentősebb avantgárd alkotókat a 20. század „fáklyavivőinek” tartotta. Kemény Katalinnal közösen írt – fentebb már idézett – munkájában (*Forradalom a művészetben*) kiemeli Kassák erjesztő szerepét a művészet 20. századi arculatának formálásában: A MA-kör művészeit „igazságkeresőknek” nevezi, s hangsúlyozza, hogy formateremtésük nem „gyökértelen”: az absztrakt művészet az egyiptomi geometrikus művészet leszármazottja – tehát „ősiségét” senki nem vonhatja kétségbe. „Kivettségüket” látván, keserű bölcsességgel vonja le a konklúziót: „A csőcselék halálra keresi azt, aki őt a mocsárban való elmerülésében háborgatja”; a totalitárius apparátus pedig egyszerűen „nem ad kenyeret annak, aki a létrontáson kívül áll”.

Hamvas és Kassák társadalmi magatartására tehát bizonyos értelemben egyaránt az „outsider”-mivolt jellemző, ugyanakkor szellemi arculatuk természetesen élesen eltér egymástól. Bár mindketten a Felvidékről származtak, később más-más Géniusz szellemhatása alá kerültek. Így életútjuk, művészetszemléletük is csak egy-egy kivételes pillanatban találkozott (1946–47-ben, mikor mindketten a modern művészet térnyeréséért küzdöttek). Alapmagatartásukat mégis meghatározta a Felvidék lokális Géniusza, amely a 20. század elején bizonyos értelemben még precivilizációs viszonyok között őrizte eredeti szellemét. Az emberek egymás iránti nyitottsága, segítőkész összetartása, az Északi Géniuszra jellemző bensőséges szolidaritás ekkor még eleven hatóerőként működött; a *sensus communis* az itt élő nép társadalmi felelősség-tudatát erősítette. Hamvas bölcselői látásmódjára, kultúra felfogására azonban mégis Dél Géniusza hatott intenzívebben. Dél mediterrán szellemisége és a Philia barátságos érzülete jótékonyan „gyógyítja” a civilizáció ejtette sebeket, s a görögös derű mindent beragyogó fénye, a mindennapi életet is átható kozmikus harmónia szinte az „aranykori” életérzést idézi. Itt az életrend is szinte „zenei”, szellemmel átitatott; a Természet – már-már panteista módon – az „istenség” leheletét sugározza.

(Folytatjuk)

„...FELEJTSE EL, HOGY MIT KELL ELÉRNI AZ ÉLETBEN”

Interjú Sarkantyú Illéssel

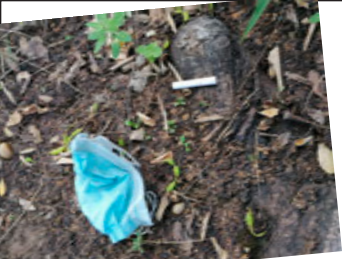
A szerző felvétele

- Itt jó lesz, ez egy csendes sarok...

- 26 éve voltam itt utoljára. Te ismerted akkor a helyet? A Kisképzőbe jártam, és bejöttünk ide két osztálytársnőmmel; leültünk, kijött egy nő és megkérdezte, mit kérünk. Egy islert - feleltük, mire a nő: hárman egy islert? Álljanak fel és menjenek el - mondta, és visszament a pulthoz...

- *Ha holnap kiderülne, hogy a Plútó mellett van egy égi autópálya, és ott mennek az űrlények a nagyihoz, csak mi nem láttuk eddig, az megváltoztatná a gondolkodásodat?*

- Biztos. Nem nagyon értem a kérdést.

- *Szerintem egy csomó információtól függünk, ami a korunk sajátossága. Mondjuk tévéfüggő nem lehetnék a 18. században, és lehet, hogy 500 év múlva már átugrunk sétálni az Alfa-Kappa bolygóra. Mennyire határoz meg minket a kor, amiben élünk?*

- Az jut erről az eszembe, hogy amit az ember mint alkotóművész csinál, abból engem az eredetiség érdekel. Ezért is van, hogy nem nagyon érdekel, mi folyik a szakmámban. Nagyon sok minden érdekel, de amikor dolgozom, ezeket ellebegtetem, és az érdekel, hogy valami olyan dolgot csináljak, amire korábban én magam sem gondoltam még, és valószínű, hogy emiatt más sem. Másrészt - és remélem, ezzel kicsit válaszolok a kérdésedre - olyan művet szeretnék készíteni, ami időálló és korálló, túlmutat a koron, amiben vagyunk. Kívülálló.

- *Igen, de ha mondjuk a hetvenes években élnénk, akkor lenne egy analóg kameránk, és Forte filmre fotóznánk...*

- Én is befejeztem az analóg filmre fotózást. Azt hittem, hogy az analóg fontos, aztán rájöttem, hogy semmi jelentősége sincs. A saját korában élő lehetőségekkel él az ember, de talán túl is próbál lépni. Az én célom az, hogy sohase lehessen berakni egy halmazba. Engem elméletben, mert gyakorlatban még nem csinálom, nagyon érdekel az égitestek fényképezése. Szeretnék a Napról csinálni egy anyagot. Ezt a hetvenes években egész máshogy lehetett volna megcsinálni, mint most. Habár lehet, hogy nem csinálom meg végül, mindenesetre a technikai fejlődés szerepet játszik ebben, de nem változtat azon a tényen, hogy ez érdekel.

- *Akkor mégiscsak van valami az égen, ami vonz minket. Lehet, hogy nem csak autópálya van ott, de akár egy tó...*

- A racionális énem azt mondatja velem, hogy ilyen reveláció nem fog megtörténni, legalábbis nem az én időmben. Ugyan én örülnék neki, ha mégis. De engem mégis úgy kell elképzelni, mint egy Sudeket, aki ül a szobájában, és nézi a körülötte lévő környezetet. Vannak gyerekeim, és engem is aggaszt, hogy idén nyáron 43 fok volt árnyékban. 5 év múlva 48 lesz vagy 52? Mít tehetek én személy szerint? Az nem egy álmom, hogy minden tönkremegy körülöttünk. El tudom képzelni, hogy előbb-utóbb vissza kell térnünk sokkal ősbibb technikák használatára, el tudom képzelni, hogy egy ponton leteszem a lantot, viszontlátásra, és elköltözöm egy olyan helyre a családommal, ahol földet művelek. Ez viszont a szerződés felmondása valójában. Onnantól kezdve a te kérdésed egészen más megvilágításba kerül.

- Mondjuk a kivonulás a társadalomból már sok embernek eszébe jutott, nekem is, nem mintha meg tudnám tenni.

- Minden döntés kérdése.

- Van egy olyan axióma, hogy a művészvilágban (is) úgy lehet előrejutni, ha ismeresz valakit, aki ismer valakit. Én például tavaly így jutottam el a Pompidou Központ igazgatójának kerti partijára. Egyetértesz ezzel az axiómával?

- Igen, de pontosítanám: az, hogy ott vagy még nem ér semmit. Szerintem sokan leegyszerűsítik ezt a dolgot azzal, hogy amikor ott állsz az illetővel szemben, akkor mit mondasz. Egyáltalán, lehet-e mondani valamit az illetőnek, kapsz-e esélyt arra, hogy legyen egy perced, elég merész vagy-e, elég szerény... Az én életem is így működik.

- Hogy ismerkedtél meg Josef Sudekkel?

- Az iskolában.

- Kár, hogy már meghalt addigra.

- Nem biztos, hogy felkeresném. Tímár Péter, aki fontos volt az életemben, mert ő volt az a tanárom, aki úgy tűnt, hogy semmire nem tanított meg, mert amikor megmutattam neki egy anyagot, akkor azt mondta, hogy köszönöm, vagy azt mondta, hogy jó, és mégis azt kell mondjam, mindent tőle tanultam. Ő keltette fel az érdeklődésemet a fotográfia iránt. Az iskola után sokkal később mondott nekem egy jót: el kell vonatkoztatni az alkotó embert a magánembertől. Egyáltalán nem biztos, hogy az a Josef Sudek, akinek a munkásságát szeretem és rokonnak tartom, őt magát is megszeretném. Épp ebből a helyzettől való csalódás miatt – miatta vagy miattam – talán nem tudnánk jót beszélni. Inkább nem találkozónék vele. Szerintem egy művész munkásságát teljesen el kell választani a személytől.

- Jó, de nem mindig lehetséges ez. Mondjuk Erdély Miklós állítólag nagyon jó beszélgetőtárs volt, és többet beszélnek az emberek erről, mint a műveiről.

- Ezért van bennem egy nagy adag gyanakvás mindazzal, ami a karriert jelenti. Ami nem azt jelenti, hogy bennem nincsenek stratégiák, hogy lehet előrelépni. De miért is akarok én előrelépni?! Hogy megvalósulhassanak bizonyos dolgok. 2002-2012 között volt kétszer öt év, amikor csend volt, nem csináltam semmilyen kiállítást. Indulhattam volna úgy is, hogy sokat állítok ki, de inkább befelé figyeltem, hallgattam.

- Erre tudok jól reagálni. Berlinben beszélgettem Németh Hajnallal, és ő mondta, hogy szünetet tartani alkotó tevékenység. Miközben látszólag nem csinálsz semmit, az agyad jár, és ez ugyanolyan fontos, mint festeni vagy fotózni.

Gavrinis I., digitális felvétel, 2016

- Valamit kiadni a kezedből, az egy morális tett. Akármit nem lehet kiadni a kezedből. Ezért is válhat hosszúvá a hallgatás, csak vigyázni kell azzal a hosszú hallgatással, mert egy idő után az ember szenved az étellel, hogy nem történik semmi.

- Téged zavar, hogy most már egyre több, talán már több, mint 50%-ában az időnek egy hozzánk hasonló alkotó ember nem alkot, hanem facebookozik, instagramozik, e-maileket ír, kommunikál, de nem alkot, mert arra már nem jut idő.

- Volt egy projektem, hogy legyen egy családom. Két gyerekkel meg egy feleséggel együtt élni, az időt rabló, lehet, hogy ez a legnagyobb projektem. A fennmaradó időben az ember olyan dolgokat csinál, ami elősegíti részben vagy egészben ennek a projektnek a megmaradását. Magyarán dolgozik, és akkor a fennmaradó 10%-ban kiválaszthatja, hogy facebookozik, kommunikálja a semmit, vagy ami 3 éve volt, pályázatokat keres. Velem érdekes a helyzet, pont tegnap küldtem el a feleségemnek egy sms-t, hogy mennyi volt a képernyőidőm. Kiszámoltam, hogy heti 14 órát nézem a mobiltelefonomat, ami megfelel az életidő 12,5%-ának. Nem tudom, mit nézek. Ezen kívül van még két számítógémem, amin ugyancsak párhuzamosan tudok nézni bármit. Én azt hiszem, az én esetemben az van, hogy nem tudom az alkotást főállásban csinálni, és nem is tudom, ki tudja. Lehet, hogy ez az értékemből levon, de nekem az fontos, hogy legyenek olyan időszakok, amikor csak ezt csinálom. A rezidensprogramjaimat meg a művészeti programokat úgy csinálom, hogy elmegyek egyszer 7 napra,

Gavrinis II., digitális felvétel, 2016

egy hónap múlva elmegyek 10 napra, a következő három hónapban otthon dolgozom, utána megint elmegyek 5 napra. Én nem hiszek abban, és volt is összetűzésem egy párizsi intézet igazgatójával, mondtam is neki, hogy kérem, én azt hiszem, az nem művész, aki nem osztja meg, amit csinál. Vagy az a művészet nem létezik. Az igazgató persze azt mondta, hogy nincs igazam. A művésznek szüksége van arra – legalábbis nekem –, hogy amit csinálok, annak legyen egy végső formája a közönség felé. Ez lehet egy könyv, egy publikáció, írás, a megmérettetés miatt, hogy legyen valami kockázata is annak, mit ér. Az, hogy nem szeretik, az egy hatalmas dicséret, ha tetszik nekik, az egy szörnyű dolog. Ha van egy 50×70-es kép, akkor annak elé lehet állni, van tér, egy kontextus, amiben benne van, ilyen szempontból a kiállítás egész más ügy. Az tulajdonképpen egy tér. Nemcsak kiállítási tér, hanem építészeti tér is. A könyv mint tárgy is nagyon elkezdett érdekelni.

- Igazából szerintem mindenki érzi, hogy az Insta, a Facebook nagyon mű, nagyon felszínes.

- Három éve nem csinálom a honlapomat, és mindig azt mondom a feleségemnek, hogy most már tényleg csinálnom kéne, ez nem mehet így tovább, enélkül belőlem sosem lesz semmi, nem tudom a kapcsolatot tartani a világgal, csak részleges információkat lehet rólam tudni. És akkor felraksz mindig egy képet, hogy jelt adj magadról, és jó esetben kapsz 78 lájkot vagy 101-et. Azt ki tudja megmondani, hogy

ez mi? Erre nyilván azt kell mondani, hogy halálosan fontos, mert lám, te is itt vagy velem szemben, ezt minek köszönhetem? A Facebooknak, az Instának?

- Á, *nem.*

- Akkor látod, mit ér (nevet). Abba kell hagyni. Viszont ha nem csinálod, akkor nem létezel.

- *Jó, de akkor most felteszem azt a gonosz kérdést, hogy kell-e így létezni?*

- Ma volt egy másik beszélgetésem valakivel, és azt mondtam neki, hogy felejtse el, mit kell elérni az életben. Ezzel nem kell foglalkozni. Azzal kell foglalkozni, hogy mit csinálsz holnap. Haladni kell azzal, amivel foglalkozol. Nem azzal kell foglalkozni, hogy lesz-e elismerés, hogy a végén lesz-e a Pompidou-ban kiállítás.

- *Az nem lesz, már most megmondom.*

- Majd meglátod, de tök mindegy. Nem ezzel kell foglalkozni.

- *Amúgy hogyan jutottál ki Franciaországba?*

- Nem nekem jutott az eszembe, hanem egy lánynak, Miskolci Emesének, aki kapott egy kormányösztöndíjat, és nem akart egyedül kimenni. És akkor kimentem vele. Volt egy nyugdíjas állásom az Iparművészeti Főiskolán, ami most a MOME, és már két éve ott dolgoztam, és senki sem akarta, hogy elmenjek, de én rettenetesen gyűlöltem tanítani. Volt egy nagyapám, akit személyesen nem ismertem, akinek a munkásságára nem úgy fogunk emlékezni, mint festőre, hanem mint képzőművészeti tanárra. Ezt sajnálatosnak tartom, szerintem mindenkinek azt kell csinálnia, amit a legjobban tud. Nekem lehetetlen vállalkozás volt diploma után, 23 évesen - 17-nek néztem ki - eljátszani a professzort. Mit adjak át? Milyen tapasztalatot? Milyen munkásságot tudok felmutatni? Ez engem rettenetesen feszített, és amikor kimentünk Franciaországba, mondtam, ez nekem nem álom. Nem úgy mentem ki, hogy végignéztem a helyeket. Neked ez egy olyan hely, amit imádsz?

- *Mondhatjuk.*

- Lehet.

- *Az van, hogy Pesten ismerjük a galériákat, múzeumokat. És akkor eljutsz a Pompidou-ba. De nem is kell oda, napokig lehet sorolni a helyeket a Palais de Tokyo-tól a galériákig, és akkor az ember felkiált, hogy ja, ez ilyen, amikor jó? No, de térjünk vissza oda, hogy mit csináltál, amikor kimentél Párizsba?*

- Eleinte semmit. Aztán összeismerkedtünk egy gyűjtő házaspárral, akiről talán hallottál, Szöllősi-Nagy András és Nemes Judit, szép gyűjteményük is van és a Nyílt

Struktúrák művészeti egyesületet viszik. Ők támogattak minket, és az ő ötletük volt, amiről beszéltél, hogy szerezzünk ismerősöket olyan helyen, ahol senkit sem ismerünk. Beajánlottak minket az ott élő magyar kulturális közeg egy-egy képviselőjének. Az ő ötletük volt, hogy csináljak egy portrészorozatot róluk. Így lett egy kiállítás, *Franciaországi magyar* volt a címe, amiért persze húztak is rengetegen, Hantaitól például nem volt benne kép.

- *Hantairól nagyon sok pletyka volt, hogy a családjával se beszélt hetekig, nagyon visszahúzódó volt.*

- Az már a vége felé volt. Nagyon érdekes emberekkel találkoztam, például Molnár Veráról beszéltünk az interjú előtt, imádom, amit csinál. A legnagyobb tisztelettel nézek rá, nagyon jó humora van, de nem vált olyan kapcsolattá, akit felhívok telefonon, akihez átmegeyek. Amúgy járhatnék, ismerjük egymást, de van elég ember az életében.

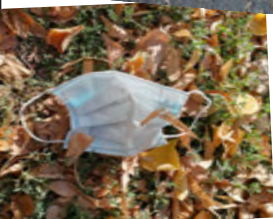
- *Nekem azért tetszik ebben, hogy nem nyomulsz náluk.*

- Ők nagyrészt '56-os magyarok, egy olyan generációból származnak, akiknek az informatikához nem sok közük volt. Szükségük volt viszont fotókra a műveikről, magukról, és nagyon gyorsan asszisztensükké váltam. Volt először ez a magyar kör, aztán ezek francia köröket generáltak. De már 90 fölött van mindenki.

Clinique no. 5, talált tárgy, 2020

- Nekem azt mondták a nagy öregek, hogy nekik még sokkal könnyebb volt, mert egyből kaptak állampolgárságot, felvették őket az egyetemre, kaptak állami megbízásokat. Nekünk, mármint a mi generációnknak ez már nincs. Persze ez is csak egy szelete a történetnek.

- Én már nem is kérek semmit.

- És a Párizshoz való viszonyod? Szerintem ez egy nagyon komplex érzés.

- Szeretem Párizst, de ott élni nem egy könnyű dolog. Kegyetlen város, ha csak a Charlie Hebdo vagy a Bataclan elleni támadásokra gondolok, az egyik szennyeződés után jön a másik. Ha csak összeszámolja valaki, hogy mennyi idő mire az összes klienshez reggel elmegy, addigra 3,5 órát utazott, ez milyen élet? A lakberről nem beszélek.

- Most, hogy már nem Párizsban élsz, mennyire zavar, hogy nem vagy a központban, ahol történnek az események, ahol mindig lehet találkozni valakivel...

- Le fogsz lombozódni a válaszmától, de én ezekkel a dolgokkal nem foglalkozom. Többször volt már, hogy különböző projekteket generáltam, és még mielőtt a fejesek rábólintottak volna, már megcsináltam a felét. Én úgy élek, hogy megvan a kockázata egy saját projektnek: nem biztos, hogy megvalósul. Senkinek nem adok semmiféle jó tanácsot, de ez egy járható út. Egy csomó minden mellett elmegyünk, ami érték, amiről lehetne beszélni.

- Visszajutottunk oda, hogy nem kell mindig a karrierrel foglalkozni.

- Mondok egy példát. Az utolsó párizsi éveimben a télen elvesztett kesztyűket gyűjtöttem. Van egy 80 kesztyűs gyűjteményem. Ezeket lefotóztam, és nem csináltam velük semmit. Mostanában az utcán járva mindenféle elhagyott tárgyakat összeszedek, de hogy ennek mi a fontossága egy ember életében, nem tudom. A Notre-Dame leégésének másnapján találtam az utcán egy harmincas években készült képeslapot egy domborműről. Ennek mi a jelentősége?

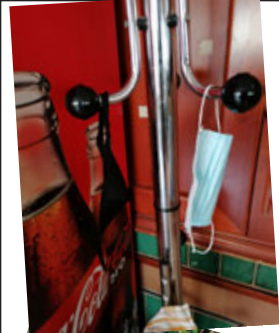
KULCSÁR BALÁZS

SZOBORIGAZÍTÓ

(Prutkay-műértelmezési kísérletek, 2. fogalmazvány)

Prutkay Péter (XX-XXI. századi) képző-, (egykori grafikus-), objekt- és dobozművész 2020-ban alkotott - amely kifejezésnek itt különös jelentősége van - *Köztéri szoborigazító* című objektje egy műanyagból öntött játékfűrész. Nyele zöld, fűrészlapja és a lapot befoglaló kerete matt fém színű. Befoglaló mérete 220 x 78 mm. A fűrészlap éle 8 milliméter szélességben futó, lapos alkatrészelem, vagyis nyilvánvaló, hogy ezzel a játékfűrészsel még játékos célzattal sem lehet (lehetne) fűrészelni. A mű (?), illetve művé avatott tárgy tehát szimbolikus, illetve koncepcionális indíttatású: azt

hivatott sugallni, hogy a köztéri szobrok körében igazításokra lenne szükség, de az igazító eszköz erre eleve alkalmatlan, a szükségszerű beavatkozás elvégezhetetlen. Patthelyzet. A feszültség, a dilemma, a konfliktus forrása tehát a valóság-kavalkádból művészi célzattal és szándékkal kiemelt, kitüntetett pozícióba helyezett, új jelentéskörökkel felruházott, a megoldhatatlan, zavaros problémakörrel, és ebből eredő tehetetlenségünkkel szembesítő tárgy (amely ugyanakkor valóságosan létező, mert-hogy játékfűrész). Mindemellett be kell látnunk, hogy utalás szinten a mű(?) „nagyon is rendben van”, minthogy tisztában vagyunk a köztéri jelzővel illetett szobrászat abszurditásaival, amellyel kapcsolatban megannyi megoldási lehetőség kicsúcsosodásának lehettünk tanúi azon szoborcsontkítások kapcsán, amelyek során lefűrészelték a szobrokról egy-egy lényegesnek minősíthető darabot: fejeket, kezeket, esetleg lábakat azért, hogy ama szobormű ledőljön. (Néhány legendás szoborfűrészélést fontos művészeti eseményként aposztrofál a művészettörténet, míg a zsákmányszerző, fémgýűjtő kezdeményezéseket a lábjegyzetekbe űzött megvetés véleményalkotása kíséri.) A Prutkay-alkotás finoman (és rendkívül stílusosan) megfogalmazott címe arra figyelmeztet, hogy ebben az esetben nem drasztikus beavatkozásról lenne szó – amennyiben a szerszám működőképes, na, de hát mint jeleztük, itt már a szimbolikus terekben járunk –, hanem csak igazításról (mintha hirtelen elhatározásból, vagy szeszélyeinknek engedelmességgel egy fodrászatba ugranánk be egy – pajesz, frufru, stb. – fazonkorrekcióra, úgymond szépsészeti rekonstrukcióra). Más kérdés – ez különben egy különös, mondhatni alattomos fordulat –, hogy az a fűrész, amely ez esetben szimbolikus, de ezért nagyon valóságos lehet, a kisebb módosítások közben is megszabadhatna, utólag már nem bizonyíthatón, hogy véletlenül, vagy szándékoltan-e.

A mű(?), vagyis a művé avatott tárgy magángýűjteményből való kiemelése, szélesebb nyilvánosság elé tárása esetén egy zárt üveg kubus alá, fekvő helyzetbe kerülne, és játékosan fenyegető jellegét és auráját mintegy „megszüntetve megőrizve” hordozná. Az elhelyezésnél éberem ügyelni kell a fűrész helyes oldalválasztására, hogy – téves vagy tévutakra vezető asszociációkat keltve – ne tűnhessen fel a szoborigazító szerszám származási helye: a nyomtatott betűkkel írt, a felületből domború nyomással kiemelt MADE IN CHINA felirat.

Az eme információt a homályban, a mögöttes terekben tartó *Köztéri szoborigazító* című mű(?)tárgy a klasszikus művészeti-esztétikai eszmények szívós továbbélésének tanúsítványa: az alkotó a semmitmondó modernista áramlatok híveként, az *alkotó (romboló) kéz-szellemiség* őrzőjeként minden bizonnyal egy (ismeretlen származású) műanyag motoros láncfűrésszel lepte volna meg reményvesztett rajongóit.

WEHNER TIBOR

SZABAD MŰVÉSZET!

SZABAD megnyitni a kiállítást?

A MAMŰvésztelep kiállítása

2020. október 14-30.

Egy művésztelep bemutatkozó kiállításának megnyitása mindig nagyon nehéz dolog, mert nem egyetlen tematikára készül általában az anyag. Igazából az együttlét, az emberi kapcsolat aktiválása és megtartása a fontos, így háttérbe szorul az együttes, a „zusammenhang” gondolatisága.

Mindenki ezt keresi egy csoportos kiállítás kapcsán, hogy mi az a hátsó gondolatiság, ami egyben tartja az egészet. Általában nincs vagy általában egy beszámoló jön létre arról, hogy mennyi és milyen sokszínű dolog született az adott helyszínen, mint például Gyermelyen.

De itt más a helyzet. Van egy dolog, ami összeköti az összes kiállítót. Mi mindannyian, az összes résztvevője ennek az egyébként kiváló kiállításnak, vádlott. És ezennel rátérnék a ma esti összejövetel céljára. Ha bárki úgy gondolná, hogy ez egy kiállításmegnyitó, akkor téved, hiszen itt a művészet égisze alatt alapos gyanú merült fel bűntény elkövetésére, így ez egy büntetőeljárás tárgyalás, melyben kiderítjük a vádlottak bűnösségét, az esetlegesen elkövetett bűntényeket, illetve megfogalmazzuk a vádiratot is, ha az indokolt. A vádlottak jelen esetben nem nyilatkozhatnak, mivel előzőleg azt megtették. A jogi képviseletet is mellőzzük, hiszen a vádlottak már beismerő vallomást tettek.

A tárgyalás levezetését és a tisztelt jelenlévők tájékoztatását ezennel vállalom.

A vád alapját a művekből hiányzó aktuális politikai állásfoglalás képezi. Ez nem azt

jelenti, hogy nincs véleményük politikai kérdésekben, sőt, ellenkezőleg, a műveikből viszont teljesen hiányzik a politikai agitáció, a politikai aktivizmus. A vádlottak megelégednek azzal, hogy a művészet kontextusában maradjanak, a művészet határait újradefiniálják, anélkül hogy valamiféle pártaktivizmusnak csak a nyomát is felfedezhetnénk bennük. Történeket utalások, idézetek, parafrázisok, de ezek többnyire a művészetről és nem az aktuális kultúrpolitikai harcokról szólnak. Ráadásul mindannyian szívesen elfogadják állami támogatást, legyen az egy alkotói, vagy egy kiállítás megvalósításának támogatása, esetleg szociális juttatás. Sőt, állami kitüntetések is szívesen elfogadják, és nem utasítják azokat vissza. Tűrhetetlen.

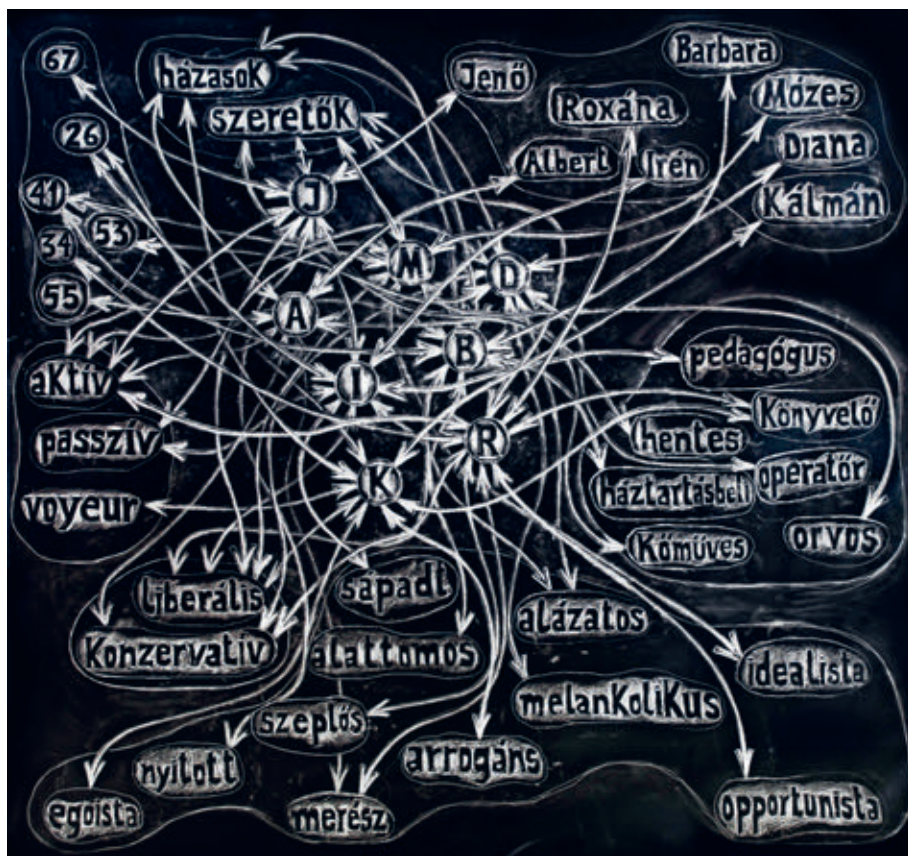
És most nézzük őket személyenként, nem feltétlenül ábécé sorrendben:

Papp Ildikó: 38 éves, 77 kg, 176 cm magas. Úgy tartja, hogy egy tabula rasa-val indítani bármikor lehet, az itt kiállított műve is a *Tiszta lappal* címet viseli. Gyanúsán átlátszó kijelentés, hiszen a tiszta lapot bármivel meg lehet tölteni, akár passzív jelentéstartalommal is. Így latens antiaktivistának nevezném őt.

Daradics Árpád: 56 éves, 80 kg, 177 cm magas. Már évtizedek óta dolgozik vörös történeteiben, ami félreérthető a címből fakadóan. De itt nem erről van szó, hanem régi fekete-fehér fotók képezik az alapot, melyekre vörös matricaszerű jelzéseket hord fel. Így a kétféle történet párbeszédben áll egymással, de nélkülöz mindenféle politikai aktualitást, ezért elítélendő.

Lucza Zsigmond: 42 éves, 95 kg, 188cm magas. Torzó, avagy torzók. A vádlott itt nem tudja kimagyarázni, hogy művei esetleg nem

Pető Hunor

egy rejtett konzervatív értékeket hordozó kijelentést tartalmaznak? Semmi utalás egy utcai politikai akcióra, esetleg egy kormányellenes tüntetésre. Mégis torzókat látunk, főként gyanús, az *Átlényegülés* sajnos nem egy ellenzéki euforikus állapotot jelöl, hanem inkább vallásit. Túrhetetlen.

Posta Máté: 39 éves, 180cm magas, 98 kg - be nem vallottan. Nemem elég, hogy itt egy 19. századi stílusban festette meg a képet, de ráadásul még egy katolikus templomot is ábrázol mindenféle utalás nélkül: nulla blaszfémia, szekularizált társadalmunkban ez

teljesen elfogadhatatlan. Ráadásul azt nyilatkozta, hogy ez örömfestés, nincs koncepció mögötte.

- Vádolt, jól érzi magát? Nagyon sápadt. Kérem adjanak neki vizet!

Györfly Sándor: 69 éves, 69 kg, magassága: 69+96 (szemmagasság).

- De ha megfordítanak, avagy fejre állítanak, akkor is ennyi leszek - vallotta a gyanúsított. További vallomásában érzékeny-reduktív-konstruktív szavakkal jellemzi alkotásait, melyek a néhai Bohár Andrásról származnak, aki szintén gyanúsított lehet-

ne most. Az itt látható művei szintén ezt az elvont képzavart támasztják alá, hiszen a konstrukció társadalmi értelmezésben abszolút destrukció.

Koroknai Zsolt: 44,25 éves vagyok mivel szökőnapon születtem – írja vallomásában. 78 kg, 178 cm magas. Nootikus transzcendensként nevezi meg az itt láthatót, egyféle térbeli görbültre vetítve ki azt a transzcendenciát, amivel szabad idejét tölti a vádlott.

Stark István: 60 éves, súly 92 kg, magasság 195 cm. Egy pár szó: artériák, vénák, kapillárisok, érfestés. Ez az intimitás a maga festőiségében egy olyan introvertált gondolkodásról tesz tanúbizonyságot, ahol a test, a testiség kimerül egy érrendszerben. Ezt a hálózatot kifele kellene mozgatni, a társadalmi hálózatok érrendszerre való hasonlóságával kellene szembe állítani egy politikai megmozdulás alkalmával. De a vádlott ezt nem tette.

Zakariás István: 40, 74, 175. A mű lényege az általa megjelenített primer üzenet, ami egyben a cím is: *A kultúra túl komoly dolog ahhoz, hogy a művészekre bízzuk.* Ezzel mintegy hárít a művész, a parafrázis lényege,

hogy az alkotó ne vegyen, ne vehessen részt az egyetemes kultúra létrehozásában, mert ő arra nincs felhatalmazva. Kire bízta akkor a végrehajtást? És nem tud megtéveszteni a választásokkor sokat hangoztatott másik parafrázissal sem: *A társadalom túl komoly dolog ahhoz, hogy politikusokra bízzuk.*

Pető Hunor: 52, 178, 80. A vádlott szívesen fogad el állami megrendeléseket, legyen az köztéri szobor vagy gyűjteménybővítés. A kiállított műről azt nyilatkozta, hogy egy-ségben az erő, de hát ezt ki hiszi el? Hiába takarózott egy swinger party-val, melyben konzervatívokat és liberálisokat is megjelölt, az üzenet akkor is egyértelmű: bűnös.

Az ítélelhozzatalhoz érkezünk.

A vádlottakat előzetes nyilatkozataik és munkásságuk alapján bűnösnek nyilvánítjuk, fellebbezésnek helye nincs, így őket két év felfüggesztett, műteremben letöltendő szabadságvesztésre ítéljük. Pártfogó felügyeletre a MAMÚ Társaságot jelöljük ki.

Ezennel a kiállítást megnyitom, éljen a szabad művészet!

PETŐ HUNOR

MUNKATÁRSAINK

BALI ANIKÓ

1974-ben született Kisvárdán. Pedagógia-magyar szakon végzett a PTE-n, jelenleg oktatás-vezetőként dolgozik. Verseit a Jelenlét és az Irodalomismeret közölte.

FEHÉR KINGA

1975-ben született Budapesten. A Hunyadi Mátyás Gimnáziumban érettségizett, majd a Jászberényi Tanítóképzőn diplomázott. Másoddiplomát a Szent István Egyetemen szerzett művelődés-szervező és andragógia szakon. Munkái antológiákban, internetes magazinokban és a Nyugat Pluszban jelentek meg.

HAJNAL ÉVA

A Litera-Túra Művészeti Magazin, folyóirat és Kiadó alapító-tulajdonosa, szerkesztő, lektor, tehetőségmentor. 1960-ban Komlón született. Nap-díjas (2014), Art'húr-díjas (2016) és Szilágyi János-díjas (2019). Pécssett él. Édesapja tragikus halála óta ír. (1967) Hat éve publikál.

G. KOMORÓCZY EMÓKE

Irodalomtörténész, az ELTE nyugalmazott főiskolai tanára. Kutatási területe Kassák Lajos művészete, írói tevékenysége, valamint a Magyar Műhely alkotókörének munkássága.

JANÁKY MARIANNA

1955-ben született Makón él. 53 évesen kezdett írni. Számítalan folyóiratban jelentek meg versei, kisprózái, dráma-pantomimjei, verses interjúi, többek között a 2000, Ambroozia, Bárka, Csillagszálló, Elle, Élet és Irodalom, Félonline, Irodalmi Szemle, Kortárs online, KULTer.hu, Magyar Napló, Műhely, Műút, Opus, Pannon Tükör, Prae, Spanyolnátha, Tiszatáj stb. lapokban. Civil kezdeményezésként 2018-ban létrehozta az Osvát Ernő-díjat az év legjobb irodalmi folyóirat szerkesztője díjazás céljából. Őt kötete jelent meg.

KORDA ZSUZSA

Budapesten él, saját vállalkozásaiban dolgozik. Írással csak gyermekei születése után, másfél éve kezdett foglalkozni. 2019 óta a Kodolányi János Egyetem szépirói kurzusának hallgatója.

Írásai online és nyomtatott folyóiratokban jelentek meg. A Jelenlét Szépiró Kör tagja.

KULCSÁR BALÁZS

1980-ban született Budapesten. Író, festő, fotográfus. 2003 óta állítja ki absztrakt témájú képeit. Legutóbbi kötete a *Párizs-Budapest-metró* 24 beszélgetést tartalmaz művészekkel. Jelenleg videóinterjúkat készít.

LÁNG ESZTER

Korondon született 1948-ban. A bölcsészdiploma megszerzése után festészetet és grafikai alapokat Torok Sándortól tanult. Rendszeres résztvevője országos és nemzetközi képzőművészeti tárlatoknak. Grafikával, fotóval, installációval és művészi performanszal foglalkozik. Számos képzőművészeti elismerésben részesült. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Elektrográfiai Társaságnak, a Lengyel Pasztellfestők Társaságának (Stowarzyszenie Pastelistów Polskich), a Magyar Vízfestők Társaságának.

MOHAI SZILVIA

Budapesten született 1983-ban. Az ELTE-n szerzett magyar nyelv és irodalom tanári, majd angol szakfordítói képesítést. Újságíróként, szövegíróként és angol fordítóként dolgozott különböző lapoknál, kreatív ügynökségeknél és szabadúszóként. Több novellája, verse és műfordítása jelent meg folyóiratokban; életrajzi, ismeretterjesztő és útikönyveket is ültetett át magyarra.

PETŐ HUNOR

1968-ban született Baróton. 1995-ben diplomázott a Magyar Képzőművészeti Főiskola szobrász szakán, mestere Jovánovics György. 2001 és 2004 között DLA képzésben részesült a Magyar Képzőművészeti Egyetemen, a Jovánovics osztályon. Tagja a budapesti MAMÚ Társaság Kulturális Egyesületnek.

RÖCZEI GYÖRGY

1956-ban született Budapesten. Tanár, képzőművész, szerkesztő. „A művészet szabadságáért végzett kiemelkedő munkásságáért” többször

megkapta az NIPP-díjat. *A sámán útján* című képregénye 1995-ben jelent meg.

STANKOVICS MARIANNA

A pápai Petőfi Sándor Gimnázium magyar szakos tanára. Döbröntén lakik. Verset, kortárs irodalmi kritikát, helytörténettel kapcsolatos írásokat publikál.

TAR KÁROLY

Író, szerkesztő, 1935. augusztus 30-án született Kolozsváron. Hatvan éve újságíró, szerkesztő; felszámol több kötet (vers, regény, közírás) szerzője. A svédországi Magyar Liget családi lap és az Ághegy irodalmi és művészeti folyóirat alapító szerkesztője. Tagja a Román-, a Magyar- és a Svéd Írószövetségnek, valamint az Erdélyi Magyar Írók Ligájának. Magyar Kultúra Lovagja. 2014-ben a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével és a Magyar Újságíró Szövetség Aranytoll

díjával, 2016-ban a Pro Cultura Hungarica emléklappal tüntették ki.

VEZSENYI ILDIKÓ

1956-ban született Békés megyében, Bélmegyében. Eredeti hivatása: népművelő-könyvtáros. 2014-ben kezdett írni. A Jelenlét Szépirói Körhöz 2017 őszén csatlakozott. Eddig a Repülés, Szerzetészét, Maszkrandi antológiákban, a Spanyolnátha, a Litera-Túra és az Irodalomismeret folyóiratokban jelentek meg írásai.

WEHNER TIBOR

Író, művészettörténész. 1948-ban született Sopronban. Az ELTE művészettörténet szakán diplomázott. Kutatási területe a 20. századi, illetve a kortárs művészet, különös tekintettel a szobrászatra. Tanulmányai, cikkei hazai és külföldi szakfolyóiratokban jelennek meg. Szépiróként prózai műveket és drámákat ad közre.

magyar műhely

MAGYAR MŰHELY művészeti folyóirat | Ötvenkilencedik évfolyam | 195. szám - 2021/1

Felelős szerkesztő: Szombati Bálint

Főmunkatárs: L. Simon László

Szerkesztők: Petőcz András, Szkárosi Endre

Olvasószerkesztő: Demus Zsófia

Alapító szerkesztők: Bujdosó Alpár, Nagy Pál, Papp Tibor

A borítón Fazekas Zoltán seprű-akciója a Vezúv lankáin

(bővebben a 32-33. oldalon). Carmelo Trimarchi felvétele

A hátsó borítón Szombathy Art felvétele, Toronto, 2021 márciusa

Maszkfelvételek: Szépségkutató

Tördelés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Cím/Address: H-1463 Budapest, Pf.: 823, Hungary | Tel./fax: +36-1-321-4757

Kiadja a Magyar Műhely Alapítvány | 1072 Budapest, Akácfa utca 20.

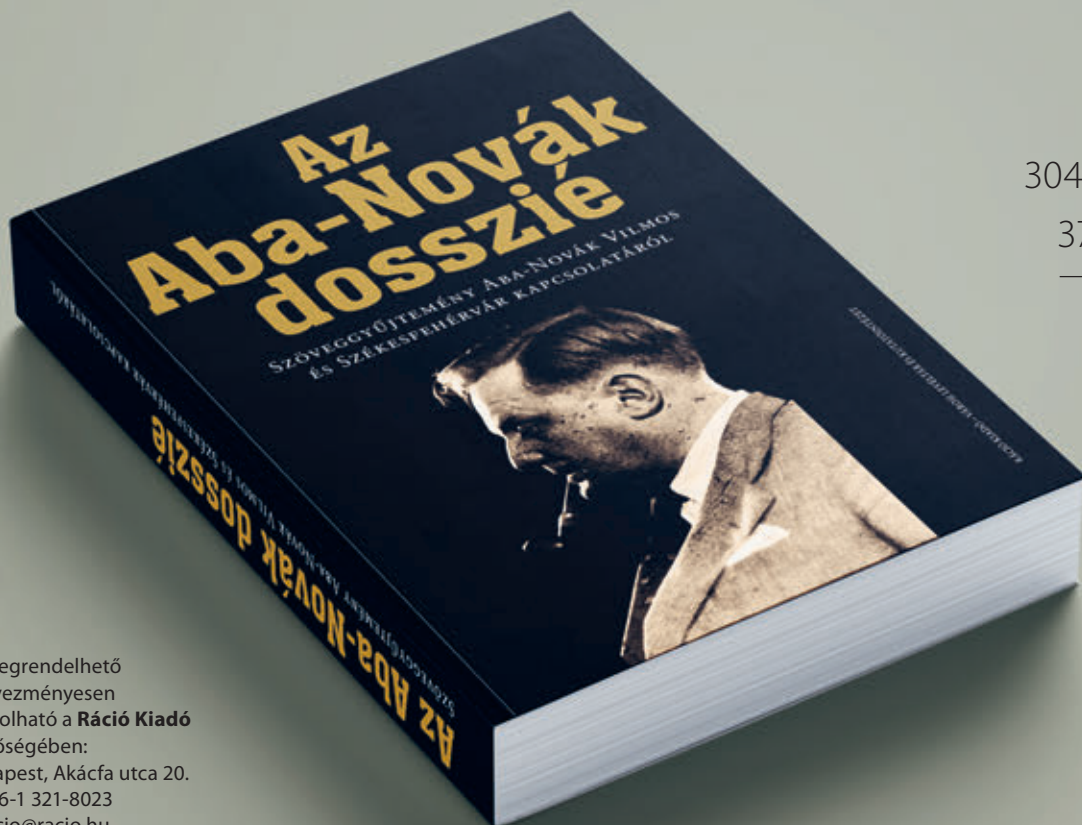
Felelős kiadó: Szombati Bálint

Adószám: 18073946-1-42 | Számlaszám: 10102086-09742602-00000000 | ISSN 0025-0201

Előfizetési díj: 3000 forint/év

Egy szám bolti ára: 800 Ft

2021
304 oldal
3750 Ft

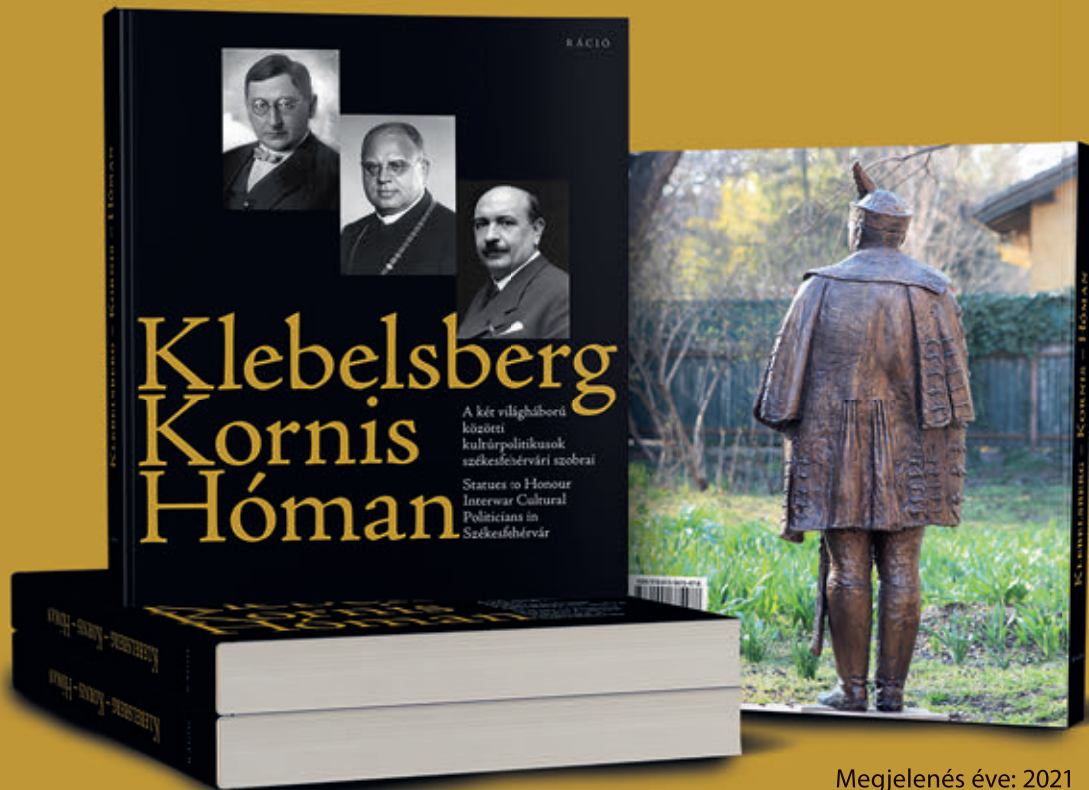
A kötet megrendelhető
vagy kedvezményesen
megvásárolható a **Ráció Kiadó**
szerkesztőségében:
1072 Budapest, Akácfa utca 20.
Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: racio@racio.hu
www.racio.hu

A jelen kötetben, amely egyben a művészettörténet-oktatásban is felhasználható szöveggyűjtemény, Aba-Novák Vilmos és Székesfehérvár kapcsolatát mutatja be a szerkesztő, L. Simon László. Mindezt a *Magyar–francia történelmi kapcsolatok* című pannó elhelyezésével kapcsolatos vita részletes feltárásán keresztül teszi meg, hiszen ebből a polémiaiából éppen az derül ki, hogy egyesek miként akarták –esztétikai ürüggyel, valamint kiállításrendezési és múzeumszervezési indokokra hivatkozva – a közönség elől elzárni ezt a különleges képegyüttest. Míg mások a pannó eredeti kiállítási helyének megőrzésén és megnyitásán munkálkodtak, vállalva a liberális sajtó és értelmiség egy részének kirekesztő megbélyegzéseit. Mindezt jól feltárja és dokumentálja a kötet.

Cser-Palkovics András

Magyarországon pártpolitikainak tűnő értékrendi törésvonalak mentén gyökeresen eltérően válaszoltunk meg evidensnek tűnő kérdéseket: mit kell tenni „a barbár zseni” a *Magyar–francia történelmi kapcsolatok* című pannójával annak szakzerű restaurálása után? Ki kell-e állítani avagy nem abban az épületben, amelyet gyakorlatilag erre a célra építettek az elődeink? Állandóan láthatóvá kell-e tenni, vagy csak alkalmanként, évente egyszer egy rövid időre? Egyáltalán értékes műről van-e szó, vagy inkább egy közepszerű, kissé propagandisztikus alkotásról? S az esztétikain kívül még milyen más szempontokat kell érvényesíteni a mű sorsáról való döntés során?

L. Simon László

Megjelenés éve: 2021
148 oldal, 4500 Ft

[...] A mai kultúrpeszimizmus, valamint az egyre erősödő európai szintű identitásküzdelmek és kultúrharc közepette akartunk emléket állítani a 20. század három kimagasló jelentőségű politikai és tudományos életművével rendelkező kultúrpolitikusának, Klebensberg Kunónak, Kornis Gyulának és Hóman Bálintnak a nemzet történelmi fővárosában, Székesfehérvárott. Bár kései utódokként mind a személyes felkészültségünk és a tehetségünk, mind a munkánk támogatottsága elmarad a nagy elődökétől, mi is erősen hiszünk az élet magasabb értelmében, a kultúra értékeiben és eszményeiben, az alkotás erejében. Ezért három köztéri alkotás elkészítésére kértük fel Pető Hunor képzőművészt, s mindhármat Székesfehérvár szimbolikus terén szerettük volna felállítani. Klebensberg Kuno egykor fehérvári ciszter diák volt, utóda, Hóman Bálint a koronázó város országgyűlési képviselőjeként dolgozott, s Kornis is sok szállal kötődött a városhoz. Klebensberg szobrát 2013-ban, Kornisét pedig 2014-ben adtuk át. Hóman Bálint személye viszont komoly, még a nemzetközi nagypolitikát is megérintő viták kereszt-tüzébe került, ezért az őt megőrkítő alkotás székesfehérvári felállítása elmaradt. [...]

Részlet L. Simon László előszavából

Az L. Simon László szerkesztette, gazdagon illusztrált kötetben a szerkesztő esszéin túl Klebensberg Kuno 1924-es írása, Kövér Lászlónak, az Országgyűlés elnökének Kornist méltató beszéde, valamint Ujváry Gábor történésznek Hóman életútját és munkásságát értékelő esszéje olvasható. Közzétesszük továbbá L. Simon Lászlónak és Pető Hunor Munkácsy-díjas képzőművésznek a Hóman-szoborról és napjaink köztéri szobrászatáról szóló beszélgetését.

**FORD
MUST
GO**

6 ft (2 m)

DO YOUR PART.

CREATE A PART!

Keep a distance of 6 ft (2 m)
from others.

 TORONTO

toronto.ca/COVID19